Ανάγνωση και συζήτηση του βιβλίου της Έφης Αβδελά:

«Δια Λόγους τιμής,

Βία, Συναισθήματα και Αξίες στη Μετεμφυλιακή Ελλάδα»

ΜΩΒ ΚΑΦΕΝΕΙΟ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2017

Πρόλογος

Ο δημόσιος διάλογος που παράγεται σήμερα μέσα από τα media αλλά και ευρύτερα από λογικές που στηρίζουν και ενδυναμώνουν τον εθνικό κορμό, παράγει εμμέσως πλην σαφώς μια ρητορική ρατσισμού των «πολιτισμένων και πρωτοκοσμικών» ελλήνων απέναντι στους απολίτιστους Άλλους. Ταυτόχρονα παράγει μια ρητορική συγκάλυψης. Συγκάλυψης της «εντός» βίας: Εντός των συνόρων, εντός των ελληνικών νοικοκυριών, εντός της εργασίας, εντός της ελληνικής «διασκέδασης», εντός της ελληνικής κουλτούρας· βία των σεξουαλικών παρενοχλήσεων, των ομοφοβικών επιθέσεων, των τρανσφοβικών λόγων και επιθέσεων, των γυναικοκτονιών.

Όταν η εθνική αφήγηση, το δόγμα της ασφάλειας, η παραγωγικότητα προσπαθούν να μας ενοποιήσουν σε μια αταξική, άφυλη εθνική ενότητα, εμείς υπενθυμίζουμε ότι δεν είμαστε καρικατούρες σε παιδικά βιβλία ιστορίας. Είμαστε, έμφυλα, ταξικά υποκείμενα. Και αυτή την υπενθύμιση την δεχόμαστε τόσο συχνά όσο και τη βία που τη συνοδεύει· κάθε μέρα.

Τα περιστατικά που συνέβησαν εντός των ελληνικών συνόρων τα τελευταία χρόνια δεν είναι και λίγα. Η βία και η έντασή τους ποικίλει. Παρενοχλήσεις στο δρόμο, χοντροφοβικά σχόλια, τσουλοντροπή (slut-shaming). Πιο συγκεκριμένα βίαιες αντιδράσεις απέναντι σε ομόφυλα φιλιά στο Βόλο, το τρανσφοβικό περιστατικό με το χαμόγελο του παιδιού, καταγγελίες σεξουαλικών επιθέσεων εντός του α/α χώρου, η δολοφονία στην Κοζάνη, ο βιασμός στην Ξάνθη, στον Ασπρόπυργο και στη Δάφνη είναι μόνο κάποια από αυτά που έφτασαν στα αυτιά μας. Απέναντι σε αυτήν την φυσικοποιημένη βία επιλέγουμε αρχικά να επικεντρώσουμε την προσοχή μας στην κάθε μέρα, την κάθε γειτονιά, την κάθε υποκειμενικότητα που δέχεται τη βία. Πρόθεσή μας είναι να κατανοήσουμε τις καταπιέσεις που οργανώνει και αναπαράγει η συνθήκη που λέγεται ελληνική πατριαρχική καπιταλιστική κοινωνία, ώστε να οργανώσουμε τις επιθέσεις μας, την αλληλεγγύη, την επικοινωνία, τους αγώνες μας απέναντι σε αυτήν την πραγματικότητα που μας θέλει κόρες, μάνες, επισφαλείς, ετεροκανονικές, χαμογελαστές και λεπτεπίλεπτες, εργαζόμενες, ικανούς, μάτσο γιούς, που τιμάμε τα παντελόνια που φοράμε, παραγωγικές, υποταγμένους και καριερίστριες και προσπαθεί να μας πειθαρχήσει με κάθε τρόπο.

Η σημερινή βιβλιοπαρουσίαση από τη μία αποτελεί για μας ένα λιθαράκι στην προσπάθεια διάρρηξης της «ελληνικής ομοιογένειας» και από

την άλλη μια προσπάθεια εύρεσης εργαλείων για την καλύτερη κατανόηση και αντιμετώπιση αυτού που σήμερα ονομάζεται «έγκλημα πάθους», δηλαδή τις γυναικοκτονίες. Θέλουμε να αναδείξουμε ότι η έμφυλή τους διάσταση, ο μισογυνισμός τους, ο λόγος της τιμής, η μετάθεση της ευθύνης στο θύμα δεν είναι κάποιες περιπτώσεις βίας αλλά είναι φαινόμενα συστημικά.

Μέσα από αυτό το πρίσμα διαβάσαμε και συζητήσαμε το βιβλίο της Έφης Αβδελά: «Δια Λόγους τιμής, Βία, Συναισθήματα και Αξίες στη Μετεμφυλιακή Ελλάδα», το οποίο διαπραγμετεύεται δύο κεντρικές έννοιες στις έμφυλες σχέσεις εξουσίας, την τιμή και την ντροπή.

Στο τέλος της συζήτησης παραθέτουμε διάφορους προβληματισμούς γύρω από τους οποίους προτείνουμε να γίνει συζήτηση. Ο περιορισμένος χρόνος της εκδήλωσης είναι προφανώς η αιτία που αφήσαμε κομμάτια του βιβλίου και φυσικά συμπυκνώσαμε αρκετά από αυτά τα οποία επιλέξαμε να παρουσιάσουμε. Επίσης, θέλουμε να σημειώσουμε ότι διατηρούμε όσο μπορούμε το λόγο της συγγραφέως, με πρόθεση να μην παραφράσουμε τα νοήματά του βιβλίου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ταυτιζόμαστε με τις θέσεις που υποστηρίζονται.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Λίγα λόγια για το βιβλίο...

Το βιβλίο αυτό αφορά τα «εγκλήματα τιμής» στη μετεμφυλιακή ελληνική κοινωνία τα έτη 1950 και 1960. Η Αβδελά αναλύει μέσα από δικαστικά αρχεία, εφημερίδες, νομικά, κοινωνιολογικά και ανθρωπολογικά κείμενα της εποχής πως αντιμετωπίζει η λεγόμενη κοινή γνώμη, οι δημοσιογράφοι, οι δικαστές και οι επιστήμονες τα εγκλήματα «δια λόγους τιμής».

Οι απολογίες των δραστών «εγκλημάτων τιμής» και οι καταθέσεις των μαρτύρων, ζωντανές σαν κοινωνικό μυθιστόρημα διαγράφουν τα πρότυπα ηθικής, τη νομιμότητα της διαπροσωπικής βίας και την έμφυλη ιεραρχία στην ελληνική οικογένεια της εποχής.

Η δικαστική διαχείρηση των εγκλημάτων αυτών καθώς και ο δημόσιος διάλογος για την απονομή της δικαιοσύνης και την εγκληματικότητα σκιαγραφούν τη σταδιακή αμφισβήτηση του αξιακού κώδικα της τιμής που επικαλούνται οι δράστες.

Για τη συγγραφέα

Η Έφη Αβδελά είναι Καθηγήτρια Σύγχρονης Ιστορίας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1952. Σπούδασε Πλαστικές Τέχνες, Ιστορία Τέχνης και Σύγχρονη Ιστορία στο Παρίσι.

Έχει δημοσιεύσει σε πολλές γλώσσες για θέματα που αφορούν την ιστορία των γυναικών και του φύλου, την ιστορία της εργασίας, την ιστορία των κοινωνικών κινημάτων, καθώς και την κοινωνική και την πολιτισμική ιστορία της μεταπολεμικής περιόδου, με έμφαση στην ιστορία του εγκλήματος και την ιστορία της νεότητας.

Ορισμός εγκλημάτων τιμής : μια ιδιαίτερα ρευστή κατηγορία πράξεων διαπροσωπικής βίας για τις οποίες ο /η δράστης επικαλείται την αποκατάσταση της προσβολής της οικογενειακής ή της ατομικής του/ της τιμής, προσβολή την οποία φέρεται να προκάλεσαν οι πράξεις του θύματος.

Οι πράξεις αυτές τις πιο πολλές φορές στρέφονται γύρω από το **γάμο** και την **οικογένεια** είτε ως προσδοκώμενη προοπτική είτε ως συντελεσμένο δεδομένο προς διατήρηση.

Σύμφωνα με τον κοινωνικό ανθρωπολόγο Τζον Κάμπελ **η τιμή είναι θεμελιακή κοινωνική αξία και ο συνδετικός ιστός που ενώνει τα μέλη μιας οικογένειας σε ένα κόσμο οργανωμένο με βάση την αντιπαλότητα και την εχθρότητα μεταξύ όσων οικογενειακών ομάδων δεν συνδέονται με συγγένεια ή με γάμο.**

Η τιμή συνιστά ιδιότητα που εξαρτάται τόσο από την **αυτοεκτίμηση** του ατόμου όσο και από τη **δημόσια αναγνώριση της αξίας του,** και με βάση την οποία αποτιμάται το κύρος του ίδιου και της οικογένειάς του.

Η διατήρησή της προδιαγράφει αυστηρά διαφορετικές συμπεριφορές για τους άντρες και της γυναίκες σε ένα πλαίσιο συμπληρωματικότητας και παραδοχής της αντρικής υπεροχής.

Για τη γυναίκα : Η τιμή είναι συνώνυμη με τη σεξουαλική αγνότητα και εγκράτεια και εκφράζεται με την ιδιότητα της ντροπής.

Για τον άντρα: Η τιμή ταυτίζεται με την ικανότητά του να προστατεύει την τιμή της οικογένειας του και να διατηρεί έτσι την υπόληψη και το κύρος της, δηλαδή με τον ανδρισμό του.

Η θηλυκότητα επειδή θεωρείται ευάλωτη αντιπροσωπεύει τη μεγαλύτερη απειλή για την τιμή των ανδρών

Όποιος υφίσταται προσβολή της τιμής του έχει την υποχρέωση να την αποκαταστήσει ακόμη και «ξεπλένοντας τη στο αίμα» διαφορετικά ο ίδιος και η οικογένεια του κινδυνεύουν να «ντροπιαστούν» να χάσουν δηλαδή την υπόληψη και το κύρος τους.

Ιστορικό πλαίσιο

Το φαινόμενο αυτό δεν είναι φυσικά νέο την εποχή αυτή: Ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα η προσβολή της «τιμής» αποτελούσε την κυριότερη αιτιολογία για την άσκηση διαπροσωπικής βίας και το στοιχείο αυτό δεν φαίνεται να αλλάζει σημαντικά και στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα.

Μετά τον Εμφύλιο (1947-1949) τα εγκλήματα τιμής θα βρεθούν στο επίκεντρο μιας δημόσιας συζήτησης για τη διαχείριση της προσωπικής βίας που η έκτασή της έχει βαθιά σημαδευτεί από τα δέκα προηγούμενα χρόνια: Πόλεμος, Κατοχή, Αντίσταση και Εμφύλιος είχαν προκαλέσει κατά τη δεκαετία του ’40 μία εξοικείωση με τη βία που ήταν ορατή σε πολλές όψεις της καθημερινής ζωής αρκετά χρόνια μετά το τέλος των στρατιωτικών συγκρούσεων:

Συγχρόνως, ενώ η δεκαετία του ’50 και κυρίως το πρώτο μισό της, φέρουν ανάγλυφα τα σημάδια του Εμφυλίου σε όλες τις πτυχές της ζωής, από τα τέλη της και κυρίως κατά τη δεκαετία του ’60, πολλαπλασιάζονται οι ενδείξεις μιας νεωτερικότητας που εισβάλλει στην καθημερινή ζωή μεγάλου μέρους του πληθυσμού, στην πόλη πρώτα, στην ύπαιθρο αργότερα.

Η αστυφιλία και αργότερα η μετανάστευση ως μαζικά φαινόμενα επιτείνουν τις αλλαγές και ευνοούν τη δημιουργία νέων προτύπων διαπροσωπικών σχέσεων και νέων εκδοχών ανδρισμού και θηλυκότητας που συχνά στη συνάντησή τους με φορείς των παραδοσιακότερων μορφών σχέσεων παράγουν βίαιες συγκρούσεις.

Με την αποκατάσταση της τάξης των νικητών μετά το τέλος του Εμφυλίου, ενώ εντείνεται η ανησυχία της κοινής γνώμης για την αύξηση της «εγκληματικότητας» την ίδια στιγμή που οι ανθρωπολόγοι επισημαίνουν τη σημασία των κοινωνικών αξιών, όπως η τιμή στην ελληνική οικογένεια, βρισκόμαστε μπροστά σε μία διαδικασία επαναπροσδιορισμού της έννοιας

της τιμής, η οποία συνεπάγεται το μετασχηματισμό και την απονομιμοποίηση εκείνου του περιεχομένου της που συνιστά το αξιακό υπόβαθρο των ομώνυμων εγκλημάτων, την απονομιμοποίηση δηλαδή της συσχέτισης ανάμεσα στην υπεράσπιση της τιμής και στη διαπροσωπική βία.

Το βιβλίο αυτό παρακολουθεί τη διαδικασία αυτή μέσα από διαφορετικού τύπου οπτικές όπως αυτές διαμορφώνονται μέσα στο χρόνο. Παρακολουθεί πώς παρουσιάζονται τα «εγκλήματα τιμής» στον Τύπο και δίνεται ο λόγος στους πρωταγωνιστές τους, ποιά είναι η αντιμετώπιση παρόμοιων συμβάντων από τον περίγυρο, όπως καταγράφεται μέσα από τις καταθέσεις των μαρτύρων κατά τη διάρκεια της εκδίκασης «εγκλημάτων τιμής» αλλά και από τις αντιδράσεις του κοινού, τη δικαστική διαχείρισή τους, όπως αποτυπώνεται στις ποινές. Τέλος, παρακολουθεί τον αξιακό κώδικα που επικαλούνται οι δράστες εγκλημάτων τιμής και τη συσχέτισή της με το παρόν και το μέλλον της ελληνικής κοινωνίας. Τη διάχυση του κώδικα αυτού και την αποδέσμευσή του από τη βία, όπως προκύπτει από τις νομικές, ανθρωπολογικές, κοινωνιολογικές και ψυχολογικές αναλύσεις της εποχής για τους θεσμούς της ελληνικής κοινωνίας και της αξίες της .

Μεθοδολογία

Η έρευνα στηρίχθηκε στην αποδελτίωση «εγκλημάτων τιμής» από ημερήσιες εφημερίδες της Αθήνας, την περίοδο 1949-1967. Συγκεντρώθηκε ένα δείγμα περίπου 340 υποθέσεων σε μια αναλυτική βάση δεδομένων. Επίσης μελετήθηκαν δικαστικά αρχεία «εγκλημάτων τιμής» για το οποία έπρεπε να είχε εντοπιστεί στον Τύπο η είδηση της εκδίκασης (αν και αυτό δεν ισχύει για όλες τις υποθέσεις)

Οι πρώτες επεξεργασίες έδειξαν ότι την προσβολή της τιμής τους επικαλούνται, τις δεκαετίες ’50-’60, δράστες εγκλημάτων-άντρες συνήθως, αλλά και αρκετές γυναίκες, που στην πλειονότητα τους προέρχονται από αγροτικά ή κτηνοτροφικά στρώματα, είτε βρίσκονται στον τόπο καταγωγής τους, το χωριό, είτε στον τόπο μετακίνησής τους, την πόλη.

Τρεις κατηγορίες προέκυψαν εξαρχής :

α) η μεγαλύτερη, εκείνη των εγκλημάτων με δράστη άντρα και θύμα άντρα,

β) τα συμβάντα με δράστη άντρα και θύμα γυναίκα και

γ) με δράστη γυναίκα και θύμα άντρα. Ως προς τη συχνότητα τους στο χρόνο, τα περιστατικά που χαρακτηρίζονται «εγκλήματα τιμής» εμφανίζουν μια

σημαντική πύκνωση κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του ’50 (και ιδίως στη μέση της δεκαετίας), ενώ μειώνονται αισθητά κατά τη δεκαετία του ’60 για να εξαφανιστούν σχεδόν λίγο πριν τη δικτατορία.

Η συγγραφέας κάνει κριτική στον Τύπο από τον οποίο και σύλλεξε μεγάλο μέρος του υλικού της, λέγοντας πως έχουν αυξηθεί οι μελέτες **που αντιμετωπίζουν τον Τύπο ως πολιτισμικό προϊόν και εξετάζουν τον τρόπο με τον οποίο ο Τύπος συμμετέχει στην κατασκευή της είδησης που υποτίθεται πως «μεταδίδει» μέσα από πολλές μορφές όπως το ύφος , η θέση , οι λέξεις, η μορφή και η έκταση της παρουσίασης.** Η «είδηση» από την άποψη αυτή, συνιστά ένα ορισμένο είδος κειμένου που μοιράζεται κώδικες και συμβάσεις με άλλα κείμενα στο πλαίσιο ενός ενιαίου εννοιολογικού πεδίου, ενώ τα νοήματα που παράγει και διακινεί είναι πολλαπλά, μεταβαλλόμενα και εξαρτώμενα από το εκάστοτε συμφραζόμενο της παραγωγής και της χρήσης του.

Ό,τι παρουσιάζεται ως είδηση είναι στις περιπτώσεις αυτές ταυτόχρονα πληροφορία και ερμηνεία.

Σε ό,τι αφορά τα δικαστικά πρακτικά η συγγραφέας αναφέρει πως ένα σημαντικό κομμάτι από την ακροαματική διαδικασία δεν καταγράφεται: πρόκειται για τα προφορικά στοιχεία της, κυρίως τις ερωταποκρίσεις μεταξύ παραγόντων της δίκης . Τα στοιχεία αυτά μπορούμε να τα εντοπίσουμε μόνο στο βαθμό που καταγράφονται στον Τύπο.

Αυτό που αναζητεί η Αβδελά σε αυτό το βιβλίο **είναι κυρίως οι σχέσεις αυτών των κειμένων με ευρύτερες αντιλήψεις και πρακτικές στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων και των κοινωνικών αξιών, καθώς και την αλλαγή τους μέσα στο χρόνο.**

Παρά τη γεωγραφική τους ποικιλία οι πρόσφατες ιστορικές μελέτες για την τιμή μοιράζονται **ορισμένα κοινά πορίσματα** :

α) ότι το περιεχόμενο του κώδικα τιμής δεν είναι σταθερό αλλά προσδιορίζεται από τα ιστορικά, κοινωνικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα, ενώ μετασχηματίζεται μέσα στο χρόνο και ανάλογα μα με την κοινωνική ομάδα που τον επικαλείται

β) το περιεχόμενο της τιμής είναι άρρηκτα δεμένο με την έμφυλη ταυτότητα του ατόμου, δηλαδή η τιμή είναι έμφυλη και

γ)η τιμή δεν αποτελεί προνόμιο κάποιων, αλλά όλες οι κοινωνικές ομάδες διαθέτουν μια ορισμένη αντίληψη του εαυτού που μπορεί να προσβληθεί. Η προσβολή γεννά σε όλους έντονα συναισθήματα και την τάση να υπερασπιστούν την τιμή τους ακόμη και προσφεύγοντας στη βία.

Η τιμή παραπέμπει άμεσα στο συναίσθημα: Προσλαμβάνεται ως συναίσθημα όταν υπάρχει και εγείρει συναισθήματα όταν πλήττεται. Ωστόσο, πρόκειται για ένα συναίσθημα ιστορικά και πολιτισμικά προσδιορισμένο.

Οι σύγχρονες επεξεργασίες για τα συναισθήματα, τόσο στην ιστορία όσο και στην ανθρωπολογία, διαφοροποιούνται από τις ψυχολογικές και τις ουσιοκρατικές ερμηνείες για τις οποίες συνιστούν κάτι το βιολογικά ψυχολογικά δεδομένο.

Το βάρος δίνεται **στους πολλαπλούς τρόπους με τους οποίους το συναίσθημα αποκτά νόημα και ισχύ μέσα από την επιτέλεσή του στο δημόσιο πεδίο του λόγου.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

«Δια λόγους τιμής» πολιτισμικά σενάρια και η οπτική των πρωταγωνιστών

Τα εγκλήματα τιμής είναι συμβάντα που παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους ως προς τις συνθήκες και τα αίτια που οδήγησαν στην ακραία μορφή διαπροσωπικής βίας, η οποία γίνεται είδηση στην εφημερίδα.

Ο τίτλος της είδησης συνήθως δε συνοδεύεται από επεξηγηματικά στοιχεία και εκείνο που ιδίως τις χαρακτηρίζει είναι η **ελλειπτικότητά** τους, βρίσκονται στα «ψιλά» των εφημερίδων. Αποτελούν δραματικά συμβάντα για τη ζωή των εμπλεκομένων που δεν έχουν γίνει στην πλειοψηφία τους στην Αθήνα αλλά στην επαρχία.

Χαρακτηριστικά τους είναι ότι: 1) την αιτιολογία «εγκλήματα τιμής» την επικαλείται ο δράστης, 2) δεν μπαίνει σαν κεντρική είδηση στις εφημερίδες επειδή η προέλευση τους είναι η επαρχία και το νόημά τους θεωρείται αυτονόητο, 3) συνιστούν αφηγήσεις που τα βασικά τους στοιχεία

μπορούν να αναγνωριστούν και να καταταγούν από τους αναγνώστες τους στη βάση κάποιων κοινών πολιτισμικών αναφορών: τις αναφορές στην τιμή ως αιτιολογία για μια πράξη διαπροσωπικής βίας, φόνο ή τραυματισμό, 4) ο βαθμός της αναγνώρισης ή μη από το δικαστήριο της επίκλησης «λόγων τιμής» συμβάλλει στην εννοιολόγηση των φόνων ή των σοβαρών τραυματισμών που αιτιολογούνται έτσι αποκρυσταλλώνοντας το περιεχόμενό τους, 5) Όλες οι υποθέσεις αναφέρονται σε ορισμένου τύπου σχέσεις που περιστρέφονται γύρω από το **γάμο (ως προσδοκία ή συντελεσμένο γεγονός) και τη σεξουαλικότητα.**

Όποιος καταλαβαίνει τι είναι «έγκλημα τιμής» χωρίς να χρειάζεται άλλη εξήγηση, ανήκει στην **ίδια πολιτισμική κοινότητα** και η κατανόηση αυτή τον διαφοροποιεί από άλλους που δεν τη μοιράζονται με αυτόν.

Σημασία εδώ έχει η κοινωνική εμβέλεια του κώδικα: για να κατανοήσει κανείς πως η προσβολή της τιμής μπορεί να οδηγήσει σε μια πράξη τόσο ακραία όσο ο φόνος, χρειάζεται να θεωρεί αυτονόητη **την πολιτισμική της σημασία στην οργάνωση των κοινωνικών σχέσεων**. Είτε μέσα από την ταύτιση είτε μέσα από τη διαφοροποίηση οι «λόγοι τιμής» υποστηρίζεται ότι αποτελούν «σύμβολο».

Η συγγραφέας για να προχωρήσει στην αποδελτίωση του τύπου και στη συνέχεια στην ανάλυση, κατανόηση και διεξαγωγή συμπερασμάτων, χρησιμοποιεί τη μέθοδο της ταξινόμησης των λόγων σε **πολιτισμικά σενάρια και ρητορικά σχήματα**. Τα ρητορικά σχήματα προκύπτουν από το κοινό πολιτισμικό περιεχόμενο που διακινεί η διατύπωση «έγκλημα δια λόγους τιμής» που συναντάμε στον τύπο. Αποτελούν τη σύνθεση και την εξειδίκευση αυτού του πολιτισμικού περιεχομένου και προσδίδουν στην κοινή αιτιολογία «δια λόγους τιμής» διαφορετικά αλλά συγκεκριμένα και επικοινωνιακά σαφή νοήματα. **Τα πολιτισμικά σενάρια είναι οι πολιτισμικές νοητές αιτιολογίες που επικαλούνται οι δράστες των ανθρωποκτονιών ή σοβαρών σωματικών βλαβών για τις πράξεις τους.**

Ρητορικά σχήματα:

«Την διέφθειρε»

Το ρητορικό αυτό σχήμα αφορά σε εγκλήματα, φόνους ή τραυματισμούς του αδελφού ή του πατέρα προς τον διαφθορέα της αδελφής ή της κόρης. Ο τόπος διεξαγωγής τους είναι συνήθως ένα χωριό. Η ευθύνη της γυναίκας είναι περιορισμένη, είτε επειδή είναι ανήλικη είτε επειδή «παρασύρθηκε», ενώ ο «διαφθορέας» της υποσχέθηκε ότι θα την παντρευτεί. Οι περιπτώσεις ευθύνης

της γυναίκας είναι σπάνιες. Το ότι η γυναίκα φαίνεται παθητική και αμέτοχη είναι παρών στην πλειοψηφία των αφηγήσεων και γίνεται εμφανές και με φράσεις όπως την κτητική αντωνυμία «μου ξελόγιασε το κορίτσι». Η «διαφθορά» της γυναίκας ισοδυναμεί με την «καταστροφή» της και άρα και της οικογενείας. Αν είναι ανήλικη, η οικογένεια μπορεί να καταφύγει στη δικαιοσύνη, είναι ποινικό αδίκημα η αποπλάνηση ανηλίκου, ενώ η προσβολή «τιμής γυναικός» είναι αστικό αδίκημα.

Σημαντικό σημείο στην υπόθεση της διαφθοράς είναι η ίδια η ηθική ακεραιότητα όχι μόνο της γυναίκας αλλά και ολόκληρης της οικογένειάς της. Η αμφισβήτηση της ηθικής θεωρείται **πρόκληση** από το διαφθορέα, κριτήριο για το δικαστήριο, δοκιμασία για την οικογένεια που μπορεί να συνεπάγεται δικαίωση ή **ντροπή.** Η γυναίκα που αποδεικνυόταν ότι βρισκόταν και με άλλους άντρες προκαλούσε ανεπανόρθωτα την ντροπή της οικογένειας.

Οι προσπάθειες για την αποκατάσταση της διεφθαρμένης κόρης ξεκινούν με διάλογο προς την επίτευξη του γάμου. Ο φόνος ή ο τραυματισμός είναι η επίπτωση αυτών των αποτυχημένων προσπαθειών. Κεντρικό ρόλο σε αυτό το πολιτισμικό σενάριο παίζουν η έννοια **της «οικογενειακής τιμής» του αδερφού ή του πατέρα** ο οποίος θίγεται τόσο ως εκπρόσωπος της οικογένειας, όσο και ως άτομο - μέλος μιας κοινότητας. «Προσβολή» εμφανίζεται να είναι η πράξη εκείνη που μειώνει την αξία του **στα μάτια των ομοίων του,** προκαλεί κοροϊδία ή και περιφρόνηση, δηλαδή τον «ντροπιάζει». Αυτό συμβαίνει επειδή η αξία του άντρα συγγενούς και η τιμή του είναι σε απόλυτη συνάρτηση με την **αναγνώρισή** της από τους ομοίους του: ο ίδιος υπάρχει μέσα από τον τρόπο που τον βλέπουν, η δική του υπόσταση προϋποθέτει τους άλλους.

Όμως, το περιεχόμενο της ντροπής δε φαίνεται ποτέ να αμφισβητείται, παρά μόνο να διαφοροποιείται η ένταση και η ακρότητα που συνεπάγεται. Ο φόνος παρουσιάζεται να είναι η μόνη πράξη που απαντάει στις προσβολές. **Το μερίδιο της ευθύνης που φέρουν οι εμπλεκόμενοι δεν είναι μόνο κοινωνικό ζήτημα αλλά εμπίπτει στα νομικά κριτήρια βάση των οποίων θα κριθεί η πράξη του δράστη.**

Ενώ οι «λόγοι τιμής» εμφανίζονται ως προφανείς δεν ισχύει το ίδιο όταν η είδηση αφορά κάποια γυναίκα. Τότε ακόμα και αν η δράστιδα το επικαλεστεί, το έγκλημα δεν αναγνωρίζεται σαν «τιμής».

Η «διαφθορά» μέσα στα χρόνια αραιώνει και αντικαθίσταται από το «ηρνείτο να νυμφευθεί», και «αθέτησεν υπόσχεσιν γάμου».

Οι γυναίκες εμφανίζονται εδώ να αναλαμβάνουν μεγάλο κομμάτι

της ευθύνης: Από τη σύναψη ερωτικών σχέσεων μέχρι την απάντηση στην άρνηση της «αποκατάστασης». Οι αφηγήσεις συνήθως δεν μας πληροφορούν αν αυτό γίνεται επειδή δε διαθέτουν άντρες συγγενείς ή επειδή εκείνοι δεν ενεργοποιούνται. Πιο εύγλωττες και πολυπληθέστερες είναι στην κατηγορία αυτή οι υποθέσεις των «βιτριολιστριών», οι οποίες σπάνια επικαλούνται την τιμή τους. Οι βιτριολίστριες θέλουν να αφήσουν σημάδια στο άτομο που θέλουν να τιμωρήσουν, το οποίο κατηγορούν για ατιμία και εγκατάλειψη.

Οι γυναίκες αυτές είναι ενήλικες και ζουν στην πόλη, σπάνια σε χωριό, συνήθως εργάζονται και ενίοτε δρουν για να προλάβουν την δράση του αδερφού ή του πατέρα. Συχνά παρουσιάζονται ως θύματα ασυνείδητων ή θύματα ευπιστίας που οδηγούνται στην τρέλα και στην εκδίκηση. Μολονότι καταδικαστέα η «βιτριολίστρια» γίνεται παραδειγματική: Μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η μορφή της λειτουργεί «παιδαγωγικά», σαν «ξόρκι», ή φόβητρο τόσο για άντρες όσο και για γυναίκες.

Τις περισσότερες φορές παρουσιάζονται αμετανόητες, ενώ κάποιες φορές η δράση τους παρουσιάζεται σαν απάντηση σε κακοποιήσεις και ξυλοδαρμούς.

Τα άρθρα που δημοσιεύουν τέτοιες ειδήσεις χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι συχνά δίνουν χώρο στην εκδοχή του θύματος. Το πλαίσιο των πολιτισμικών αξιών που μοιράζονται αυτές οι αφηγήσεις είναι ότι αν τα θύματα είχαν διαφθείρει τις δράστιδες θα έπρεπε να τις αποκαταστήσουν. Η υπεράσπιση των θυμάτων-αντρών- είναι ότι αυτοί αρνούνται ότι προσέβαλλαν την τιμή και την υπόληψη της γυναίκας που τους επιτέθηκε, δηλαδή δεν αμφισβητούν το δίκαιο της «αποκατάστασης» αλλά το γεγονός του συσχετισμού.

«Την εγκατέλειψε»

Αφορά γυναίκες δράστες που σπάνια επικαλούνται «λόγους τιμής». Η νομιμοποίηση των πράξεων αρθρώνεται με βάση **ηγεμονικούς κοινούς τόπους** όπως: «ενόχους σχέσεις», «περνάει τον καιρό του μαζί μου», «να με ζητήσει από τους δικούς μου».

Δεν αναφέρονται λόγοι τιμής και θεωρείται ότι η απουσία αυτού του χαρακτηρισμού οφείλεται στην ύπαρξη πολιτισμικής ασάφειας ως προς τη συσχέτιση «λόγων τιμής» και γένους θηλυκού. Σαν να υπάρχει μεγαλύτερη συνάφεια ανάμεσα στην άσκηση βίας ως απάντηση για την προσβολή της τιμής και τις ιδιότητες του ανδρισμού, ενώ αντίθετα η βίαιη εκδοχή της θηλυκότητας εμφανίζεται περισσότερο ως διαταραχή, ως ανωμαλία.

Τη δεκαετία του ’60 εμφανίζονται οι χαρακτηρισμοί «εραστής ή φίλος» για το θύμα και η είδηση **«ερωτικό δράμα»** ενώ η ευθύνη της γυναίκας φαίνεται σαφώς μεγαλύτερη.

Το βιτριόλι συνεχίζει να είναι το πιο συχνό όπλο και ο τραυματισμός που προκαλεί ένας βίαιος τρόπος παραμόρφωσης των εξωτερικών χαρακτηριστικών του ατόμου. Επίσης συνδέεται με τη «θηλυκότητα» της εποχής καθώς είναι υλικό καθαριότητας που συνεπάγεται «υλικό γυναικείο». Το προμηθεύεται καμία με ευκολία, χωρίς να εγείρει υποψίες και μπορεί να πει κανείς ότι ταυτίζεται με μια εκδοχή της θηλυκότητας συγχρόνως ευεργετικής και επικίνδυνης που παρουσιάζεται ως συστατικό στοιχείο του τρόπου με τον οποίο εννοιολογείται πολιτισμικά η έμφυλη ταυτότητα.

Μια δεύτερη ανάγνωση των αφηγήσεων των περιπτώσεων βιτριολισμού είναι ζωές γυναικών κατεστραμμένες που περιβάλλονται από φτώχια και κακοποίηση. Η βιτριολίστρια είναι γυναίκα χωρίς αντρική προστασία, μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι αντιπροσωπεύει την απειλή μιας νέου τύπου θηλυκότητας, της γυναίκας που αρνείται να είναι το θύμα, που είναι ενεργό υποκείμενο, που μπορεί να προκαλέσει τον φόβο σε όποιον τη βλάψει και της οποίας η αντίδραση γίνεται άμεσα αισθητή με καταστροφικά αποτελέσματα.

Ενδιαφέρον έχουν οι περιπτώσεις που ονομάζονται «πολιτισμική δυσεπικοινωνία» που σημαίνει κοινωνικά και ταξικά ασύμμετρες κοινωνικές σχέσεις, όπου σε θέση ισχύος βρίσκονται άντρες αστοί και επαγγελματίες. Εδώ η κοινωνική υπεροχή τους εξασφαλίζει ατιμωρησία.

«Διετήρει παράνομους, ενόχους, αθέμιτους σχέσεις»

Το ρητορικό αυτό σήμα εισάγει ένα πολιτισμικό σενάριο το οποίο απευθύνεται στο θύμα ως υπαίτιο της δράσης. Η διαφοροποίηση εδώ είναι ότι θύμα μπορεί να είναι και η σύζυγος του δράστη ενώ δράστης μπορεί να είναι και γυναίκα. Οι υποθέσεις αυτές εκτυλίσσονται σε χωριά και η «προσβολή» φαίνεται να είναι **οι ίδιες οι ερωτικές σχέσεις.** Όχι μόνο ο αδερφός αλλά και ξάδερφοι, οι συγχωριανοί, πατέρες, γαμπροί, όλοι μπορεί να είναι θύματα και θύτες και τότε η γυναικεία μορφή είναι παντελώς απούσα. Παράλληλα εμφανίζεται και η «δικαιολογία» στον τύπο ότι αυτά συμβαίνουν «μόνο» στην ελληνική επαρχία.

Νέο στοιχείο σε αυτά τα πολιτισμικά σενάρια είναι η παρουσία του «συζύγου» και το γεγονός ότι λίγα από τα εγκλήματα αυτά χαρακτηρίζονται

«τιμής» το οποίο δικαιολογείται με το γεγονός ότι δεν εμπίπτει στην «οικογενειακή τιμή» και κατ' επέκταση δεν νομιμοποιείται τοιουτοτρόπως η βία.

Παρουσιάζεται ο «κερατάς» σύζυγος ο οποίος και έχει μια ευθύνη όντας με τη συγκεκριμένη γυναίκα το οποίο απονομιμοποιεί τη χρήση βίας και έχει μαζί του και το νόμο καθώς η μοιχεία αποτελεί ποινικό αδίκημα την εποχή εκείνη. Η βία δικαιολογείται από τον «σύζυγο» όταν αντιστοιχεί στο πολιτισμικό σενάριο: «κατέλαβε επαυτοφώρο», όταν ο σύζυγος συνεργάζεται με τον αδερφό ή όταν ο «εραστής» είναι ο ίδιος ο πατέρας του δράστη.

Αμφισημία στον τύπο εμφανίζεται όταν η γυναίκα έχει ήδη απομακρυνθεί από τη κοινή ζωή του ζευγαριού οπότε η βία γίνεται αντιληπτή ότι έλαβε χώρα επειδή ακριβώς έφυγε.

Στην παραπάνω περίπτωση δεν επικαλούνται «λόγους τιμής». Θύματα είναι και άντρες και γυναίκες ενώ πολύ συχνά θύμα είναι η αδερφή του δράστη, οι λεγόμενες **αδερφοκτονίες.**

Ο τόπος είναι συχνά μακριά από τον τόπο καταγωγής των γυναικών οι οποίες μπορεί να είναι παντρεμένες, χήρες, με παιδιά ή χωρίς οι οποίες εμφανίζονται να «διατηρούν παρανόμους ερωτικάς σχέσεις» με κάποιον άντρα. Η ακραία βία περιγράφεται συχνά ως η απόληξη επανειλημμένων συστάσεων. Ο έλεγχος των σχέσεων της αδερφής παρουσιάζεται έντονος και πιεστικός ενώ το έγκλημα συχνά λαμβάνει χώρα όταν αυτή **αρνείται να συμμορφωθεί.**

Η ενοχή πολλών συζύγων – γυναικών αποδεικνύεται από το γεγονός ότι δεν επιτελούσε σωστά τα καθήκοντα της ως σύζυγος, γειτόνισσα, νοικοκυρά και μάνα, ενώ οι λέξεις «απιστία» και «έλλειψη νοικοκυροσύνης» εμφανίζονται σε άμεση συνάρτηση. Η ευθύνη του θύματος βρίσκεται στο επίκεντρο της αφήγησης.

«Διήγεν έκλυτον βίο»

Το υποκείμενο αυτού του ρητορικού σχήματος είναι πάλι το θύμα και εδώ είναι πάντα γυναίκα. Αφορά στις γυναίκες εκείνες που ο τρόπος ζωής τους θεωρούνταν ηθικά επιλήψιμος και άρα ατίμαζε την τιμή και κατ' επέκταση την οικογένειά τους. Παραδείγματα δολοφονιών είναι ότι σύχναζαν σε καμπαρέ, έβγαιναν, δεν έδιναν λογαριασμό, είχαν/έβγαιναν με φίλους, είχαν ερωτική ή σεξουαλική ζωή και δεν πειθαρχούσαν στις εντολές συνήθως του αδερφού και σπανιότερα του πατέρα ή του συζύγου. Στον αντίποδα του «έκλυτου βίου»

έχουμε την «ευθεία οδό» στην οποία προσπαθούσαν οι δράστες να επαναφέρουν τα θύματα. **Η ευθεία οδός παραπέμπει στην προοπτική του γάμου** της κοπέλας μέσα από τον οποίο «αποκαθίσταται η τιμή της». Η ανάλυση των σχετικών υποθέσεων, όμως, δεν αφορούν τόσο τις πράξεις της εκάστοτε κοπέλας όσο το πλαίσιο των σχέσεων εξουσίας μέσα στην οικογένεια το οποίο ανατράπηκε από τις αρνήσεις της αδερφής να υπακούσει, να σταματήσει να εργάζεται, να διασκεδάζει, να διατηρεί ερωτικές σχέσεις, να διεκδικεί. Πιθανά, η άρνηση της αδερφής να μην είναι ικανή να νομιμοποιήσει την υπέρμετρη βία οπότε βλέπουμε να επιστρατεύεται η ένταση της στιγμής της αντιπαράθεσης όπου η αδερφή παρουσιάζεται αυθάδης και όχι μόνο και ο αδερφός να του «ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι». Ο κοινωνικός περίγυρος καλείται να τοποθετηθεί στα γεγονότα. Από μια άλλη οπτική, η μορφή της αδερφής που σκιαγραφείται από τις περιπτώσεις αυτές είναι μιας γυναίκας που αρνείται την προστασία του αδερφού της και κατ' επέκταση δε δέχεται να υπαχθεί στην εξουσία που εκείνος πρεσβεύει. Η αυτονόμηση ταυτίζεται με τη σεξουαλική ελευθεριότητα και σπανιότερα με την οικονομική αυτονομία.

Η περίπτωση που ο δράστης είναι ο σύζυγος συνήθως εμφανίζεται όταν η δουλειά του είναι μακριά από τον τόπο διαμονής, όπως για παράδειγμα το επάγγελμα του ναυτικού, ή έχει μεταναστεύσει ή λείπει συχνά. Εδώ μετράει ίσως λίγο περισσότερο η εποπτική γνώμη του περίγυρου ο οποίος καταθέτει κατά πόσο το θύμα «διήγεν έκλυτο βίο» και άρα «το άξιζε».

Διαφορετική έκβαση έχουν υποθέσεις όπου το θύμα είναι ακόμα ζωντανό. Τότε εμφανίζεται τακτικά να καταθέτει ξυλοδαρμούς, βία και ζηλοτυπία ως λόγους για τους οποίους απομακρύνθηκε από το δράστη- ή που αυτός της επιτέθηκε. Στα εγκλήματα αυτά το αποτέλεσμα είναι διπλό, από τη μία αποκαθίσταται η εσωτερική ιεραρχία της οικογένειας και από την άλλη ξεπλένεται η τιμή της/του. Σαν τίμημα αναφέρεται η διάλυση των εναπομεινάντων οικογενειακών δεσμών λόγω φυλάκισης.

«Κατέλαβε επ'αυτοφώρω»

Στο ρητορικό αυτό σχήμα το υποκείμενο είναι ο δράστης. Η βία προκλήθηκε από την προσβλητική για την τιμή του πράξη του θύματος ή των θυμάτων του. Πρόκειται για τα λεγόμενα «δράματα τιμής» όπου θύματα συνήθως είναι οι γυναίκες σύζυγοι είτε οι εραστές τους είτε και οι δύο

Συνοδεύονται υποστηρικτικά με τη συναισθηματική φόρτιση που

ακολουθεί αυτή τη φράση. Οι γυναίκες περιγράφονται ως «άπιστες» ή ως μοιχαλίδες και σπάνια αποκτούν λόγο. Αν διαφύγουν απ το θάνατο τους, ασκείται συστηματική μήνυση.

«Υποπτεύετο»

Ο δράστης είναι συνήθως ο σύζυγος. Ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που αφορούν επιθέσεις γυναικών στους συζύγους τους και συναντώνται και ως «συζυγικό δράμα».

Τέτοιες αφηγήσεις χαρακτηρίζονται από την εξαρχής αμφισβήτηση της νομιμότητας του δράστη. Η αμφισβήτηση ενισχύεται όταν το «θύμα» μπορεί να δώσει τη δική της εκδοχή, που συνήθως αφορά υπέρμετρη ζηλοτυπία, ξυλοδαρμούς κ.α. και οι λόγοι τιμής εδώ ακόμα και όταν εμφανίζονται δεν είναι βάσιμοι.

Η αντιπαράθεση «τιμής» και «ζηλοτυπίας» στηρίζεται στην παραδοχή ότι παρόλο που και τα δύο είναι συναισθήματα που μπορεί να έχουν βίαιες συνέπειες, ωστόσο το ένα είναι ευγενές επειδή έχει πραγματική βάση, ενώ το δεύτερο θεωρείται «παθολογικό» επειδή τροφοδοτείται με φαντασιώσεις. Τα θύματα εδώ είναι απλώς θύματα και δε φέρουν καμία ευθύνη για την τύχη τους

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η κοινωνία λέει: αντιμαχόμενες αφηγήσεις στο δικαστήριο της υπόληψης

Κεντρικό ζητούμενο είναι κατά πόσο η επίκληση της προσβεβλημένης τιμής ως αιτιολογίας για την άσκηση διαπροσωπικής βίας έχει «πραγματική» βάση ή όχι. Εκτός από τη δημοσιογραφική παρουσίαση, κυρίως η δίκη και οι καταθέσεις των μαρτύρων θέτουν αυτό ακριβώς το ζητούμενο: αποσκοπούν

δηλαδή στο να επιβεβαιώσουν ή να διαψεύσουν τους ισχυρισμούς του δράστη ως προς την προσβολή της τιμής του από το θύμα, ώστε να πείσουν το δικαστήριο για το μέγεθος της ενοχής του και επομένως για την ποινή που του αρμόζει. Από την άποψη αυτή, θεωρητικά, η δίκη οργανώνεται στη βάση δύο αντιθετικών εκδοχών του συμβάντος αλλά και του ευρύτερου πλαισίου στο οποίο αυτό εγγράφεται: την εκδοχή των μαρτύρων κατηγορίας, που συνήθως αντιστοιχούν στην εκδοχή του κατηγορητηρίου και την εκδοχή των μαρτύρων υπεράσπισης.

Είναι ανάγκη να θυμόμαστε ότι στις συγκεκριμένες περιπτώσεις η ακροαματική διαδικασία δεν αποσκοπεί στο να διαπιστώσει την ενοχή ή την αθωότητα του δράστη για την εγκληματική πράξη που έχει διαπράξει: **η ενοχή του είναι δεδομένη και ομολογημένη από τον ίδιο.** Εκείνο που διακυβεύεται είναι το κίνητρο: Αν δηλαδή η επίκληση της προσβολής είναι έγκυρη ή όχι. Και αυτό είναι άμεσα συνδεδεμένο με τα πρόσωπα, με το «ποιόν» τους.

Οι μαρτυρικές καταθέσεις δεν έχουν όλες το ίδιο βάρος, αλλά η ισχύς και η επίδραση τους διαφοροποιείται ανάλογα με τον φορέα που τις διατυπώνει: το δικαστήριο είναι τόπος εξουσίας, χώρος αναπαραγωγής και διατήρησης ηγεμονικών αξιών που εγγράφονται στο γράμμα του νόμου.

Η ανάλυση των μαρτυρικών καταθέσεων αναδεικνύει πιο καθαρά πως τα «εγκλήματα τιμής» αποτελούν προνομιακό πεδίο για να αναζητήσει κανείς τη σχέση ανάμεσα σε ατομικές «εγκληματικές ιστορίες» και ευρύτερες αντιλήψεις για τις κοινωνικές σχέσεις, την οικογένεια, τις σχέσεις των φύλων, την ευϋπολη ψία και την ευπρέπεια. Οι διαφορετικές ερμηνείες για ένα «έγκλημα τιμής» που αντιπαρατίθεται κατά τη διάρκεια της δίκης, πολλαπλασιάζονται μέσα από τη διαδικασία πρόσληψής τους και μέσα από αυτή συνδέονται με άλλα, γενικότερης σημασίας ζητήματα, όπως η απονομή της δικαιοσύνης, η διαπαιδαγώγηση της νεολαίας, η σχέση πόλης-υπαίθρου, η παράδοση.

Άκουσα/μου είπαν/ο κόσμος λέει/όλο το χωριό πιστεύει

Στις υποθέσεις που αφορούν μικρές αγροτικές κοινότητες, οι καταθέσεις πιο εύκολα ακολουθούν τη λογική της υπεράσπισης ή της κατηγορίας. Σε εκείνες που εκτυλίσσονται σε γειτονιές αστικών κέντρων, η άρση της διχοτόμησης υπεράσπιση/κατηγορία είναι πιο συχνή, ίσως γιατί το περιεχόμενο των μαρτυριών υπαγορεύεται περισσότερο από γενικές αντιλήψεις και αξίες παρά από κοινωνικού ή συγγενικού τύπου δεσμεύσεις.

Το «χωριό» και η «γειτονιά» παρουσιάζονται στις καταθέσεις των

μαρτύρων ως πρόσωπα με ιδιαίτερο «χαρακτήρα» και ανθρωπομορφικές συμπεριφορές. Οι μάρτυρες επικαλούνται την άποψη «του χωριού» ή «της γειτονιάς» ως νομιμοποιητικού παράγοντα για την τοποθέτησή τους υπέρ ή κατά των προσώπων της υπόθεσης. Οι κρίσεις τους δεν αφορούν αποκλειστικά τη σεξουαλική συμπεριφορά των προσώπων, παράγοντα καθοριστικό για τις υποθέσεις τιμής. Επεκτείνονται σε ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών που συνδέουν την ηθική με την αναμενόμενη εκπλήρωση των έμφυλων ρόλων. Καταρρίπτοντας τη διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου, οι μαρτυρικές καταθέσεις κατασκευάζουν και διαπραγματεύονται τις κοινωνικές ταυτότητες των εμπλεκόμενων προσώπων και έτσι συνδέουν την εκάστοτε υπόθεση με ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικότητας, αντιλήψεων και κοινωνικών αξιών.

Οι μάρτυρες ορίζουν την «ηθική» και «ανήθικη» συμπεριφορά αντρών και γυναικών, ανεξάρτητα από τη θέση που έχουν στην υπόθεση (θύμα ή δράστης), με σκοπό να υποστηρίξουν την άποψή τους για το ποιός έχει την πραγματική ευθύνη για το συμβάν. Διάφορες διαστάσεις της παραδεκτής ως ευπρεπούς συμπεριφοράς είναι: εμφάνιση, κοινωνικότητα, οικονομική διαχείριση, οικιακότητα, ηθική, σεξουαλικότητα.

Στην ουσία οι μαρτυρικές καταθέσεις καταδεικνύουν αυτό που οι ανθρωπολόγοι έχουν ονομάσει «παντοδυναμία της κοινής γνώμης» ή ακόμη «δικαστήριο της υπόληψης»

Η κοινή γνώμη και η γνώμη του κοινού

Το τοπικό κοινό ταυτίζεται με τα πρόσωπα του δράματος. Δεν εμφανίζεται μόνο παθητικά συγκλονισμένο από το δραματικό και βίαιο συμβάν που θα γίνει γνωστό. Παρουσιάζεται επίσης ενεργητικό, να δρα αναλαμβάνοντας με συγκεκριμένες δημόσιες ενέργειες να εκφράσει το «δημόσιο αίσθημα», να τοποθετηθεί απέναντι στα συμβάντα. Για τους κατοίκους του χωριού ιδανική δικαιοσύνη είναι αυτή η οποία ικανοποιεί το δημόσιο αίσθημα ακόμα και με την αθώωση του δράστη.

«Έγκλημα τιμής» μπορεί εντέλει να συμβεί στον καθένα, ο δράστης ενός τέτοιου εγκλήματος δεν είναι «κοινός εγκληματίας», αλλά ένας άνθρωπος που η ένταση των συναισθημάτων που του προξένησε η προσβολή της τιμής του τον έκανε να χάσει στιγμιαία τον έλεγχο του εαυτού του.

Τα διαφορετικά πρόσωπα της κοινότητας

Το χωριό τείνει να εμφανίζεται πιο ομοιογενές από την γειτονιά, συγχρόνως όμως είναι σπανιότερη η ομοφωνία λόγω των στενότερων προσωπικών σχέσεων. Ο τόπος και οι συνήθειες του χωριού προβάλλονται για να νομιμοποιήσουν τη βίαιη πράξη ή ακόμη περισσότερο να φανεί ότι την νομιμοποιούν.

Έμμεσα αμφισβητείται η εφαρμογή των νομικών ρυθμίσεων ως καθολικών και ενιαίων. Οι τοπικές αξίες παρουσιάζονται σαν τοπικές δεσμεύσεις που οφείλουν να σχετικοποιήσουν την ενιαία εφαρμογή του νόμου σε όλους με τον ίδιο τρόπο. Οι αναφορές στις δεσμεύσεις του τόπου παραπέμπουν στην κοινωνική διάσταση του νόμου, ο οποίος υποτίθεται ότι καταγράφει και εκφράζει τις κυρίαρχες κοινωνικές αξίες, την κυρίαρχη κοινωνική ηθική.
Η τιμή ταυτίζεται με τα ήθη και τα έθιμα της συγκεκριμένης περιοχής, με τον τόπο, που ο δράστης ως γέννημα και θρέμμα του δεν μπορεί παρά να ακολουθεί.

Εγκυρότεροι «μεταφραστές» είναι οι βουλευτές, πρόεδροι κοινότητας, δηλαδή άτομα που από τη θέση τους επικοινωνούν και με τα δύο συστήματα αξιών: αυτό που αντιπροσωπεύει ο «τόπος» και εκείνο που αντιπροσωπεύει το δικαστήριο.

Παράδειγμα «εγκλήματος τιμής» στη Μάνη

Προηγείται του εγκλήματος οικογενειακό συμβούλιο το οποίο αποφασίζει την πράξη και αναθέτει στον κατάλληλο την εκτέλεση. Κατάλληλος δεν είναι ο θείος εφόσον υπάρχουν αδέρφια. Η όλη διαδικασία των πράξεων του οικογενειακού συμβουλίου είναι η εξής: αφού διαπιστωθεί η «ντροπή» της οικογένειας καλείται η παθούσα να κατονομάσει τον δράστη. Ο δράστης καλείται να «επανορθώσει» το σφάλμα με γάμο. Αν αρνηθεί τότε εκτελείται πρώτα ο ίδιος και στη συνέχεια η γυναίκα. Όποιος σκοτώσει για λόγους τιμής δεν κρύβεται, διακηρύττει «αντρίκια» την πράξη του.

Δεν προβάλλει λόγους μέθης, δεν σκοτώνει το θύμα όταν κοιμάται.

Οικογένεια, υπόληψη και κοινωνικότητα

Η οικογένεια αποτελεί πιο καθοριστικό πλαίσιο και από τον τόπο ως αίτιο για την δράση και αυτό για δύο λόγους: Αφενός επειδή η δημόσια εικόνα ενός προσώπου προκύπτει εξίσου από τη συμπεριφορά του και από την εκτίμηση που έχει η «κοινωνία» για την οικογένειά του και αφετέρου επειδή η οικογένεια είναι το κατεξοχήν πεδίο αναφοράς για ένα «έγκλημα τιμής».

Το ίδιο το συναίσθημα της τιμής απορρέει από τις στενές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, από τις δεσμεύσεις υπακοής και προστασίας που τα συνδέουν. Μια οικογένεια με υπόληψη είναι μια ηθική καλή και εργατική οικογένεια.

Δεν είναι λίγες οι φορές που τα μέλη της άμεσης οικογένειας βρίσκονται επίσης στο εδώλιο του κατηγορουμένου ως συνεργοί ή ως ηθικοί αυτουργοί. Συχνότερα πάντως, η ευθύνη τους θεωρείται ηθική, το παράδειγμα του πρεσβύτερου διαμορφώνει τη συμπεριφορά του νεότερου. Ως σημαντικότερη προβάλλεται η ευθύνη που έχει ο πατέρας που καλύπτει τον γιό του όταν αυτός κατηγορείται ότι διέφθειρε μια κοπέλα ή εκμεταλλεύεται τη συνθήκη για να πιέσει για μεγαλύτερη προίκα.

Για τη συμπεριφορά της νέας κοπέλας που βρίσκεται, με τον έναν ή με τον άλλον τρόπο, ενεχόμενη σε ένα «έγκλημα τιμής», μεγαλύτερη παρουσιάζεται στις καταθέσεις των μαρτύρων η ευθύνη της μάνας. Η μάνα εμφανίζεται επίσης να παρεμβαίνει δημόσια υπέρ της αμφισβητούμενης συμπεριφοράς της κόρης και να φέρεται και η ίδια προκλητικά στο δημόσιο χώρο.

Η υπόληψη έχει φύλο

Τα μοτίβα διαγράφονται ως εξής: Ανήθικο κορίτσι είναι αυτό που έχει σχέση με άντρες, που «ακούγεται», καπνίζει, μεθάει, βρίζει, τριγυρίζει έξω και είναι βρώμικη και κακή νοικοκυρά. Αντίθετα το ηθικό κορίτσι είναι εκείνο που «κοιτάει τη δουλειά του», «δεν ακούγεται» για τίποτα, δεν βγαίνει από το σπίτι της, είναι καθαρή και νοικοκυρά.

Η τιμή μιας γυναίκας ταυτίζεται όχι μόνο με την πειθάρχηση της σεξουαλικής της δραστηριότητας αλλά και με την ικανότητά της να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις επιταγές του έμφυλου καταμερισμού των εργασιών. Οι διαστάσεις αυτές είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους έτσι ώστε θεωρείται ότι αν αποτύχει σε έναν τομέα, π.χ. στο νοικοκυριό, το πιθανότερο είναι να αποτύχει και σε άλλες πιο κρίσιμες καταστάσεις που αφορούν τη σεξουαλική αρετή της.

Αν ωστόσο το θετικό και αρνητικό πρότυπο παράγονται σε αντιπαράθεση τόσο για τους άντρες όσο και για τις γυναίκες, στη δεύτερη περίπτωση έχει περισσότερες πιθανότητες να εμφανίζει διαφοροποιήσεις ως προς το περιεχόμενό του, κυρίως ανάμεσα στην πόλη και το χωριό. Σε μεγάλο βαθμό τα στερεότυπα αρνητικής συμπεριφοράς της γυναίκας στο χωριό αντλούνται από τα αυτά της γυναίκας στην πόλη.

Στις υποθέσεις που εκτυλίσσονται στα χωριά οι θετικές αναφορές σε γυναίκες είναι εξαιρετικά λιγοστές και γενικές. Στο χωριό η βασική κατηγορία αφορά άμεσα τον έλεγχο της σεξουαλικότητας.

Άλλες ελλείψεις στην αναμενόμενη γυναικεία συμπεριφορά αναφέρονται σε νεόκοπες, «ύποπτες» πρακτικές: « η κατηγορούμενη διάβαζε όπως μου έλεγε βιβλία σεξουαλικά», «η κατηγορούμενη όπως έλεγαν είχε φιλίες με παιδιά και ανέβαινε και στο ποδήλατο», «η Σοφία προ της μνηστείας διέμενεν μόνη της στην Αθήνα». Η μετάβαση στην πρωτεύουσα αντιμετωπίζεται από μόνη της ως ένδειξη μειωμένης ηθικής: η νέα κοπέλα βρίσκεται στη μεγάλη πόλη χωρίς την προστασία και τον έλεγχο που ασκούν στο χωριό τα μέλη της οικογένειας και η ευρύτερη κοινότητα. Η εμφάνισή της σε δημόσιο χώρο και μάλιστα χώρο συνδυασμένο με την κατανάλωση οινοπνεύματος (ταβέρνα), με άγνωστο άντρα, με τον οποίο «χαριεντίζεται και πίνει», θεωρείται επαρκές στοιχείο που αποδεικνύει την ανηθικότητά της. Σε αύτη την περίπτωση η ανηθικότητα της κοπέλας αφαιρεί από τον αδερφό της το δικαίωμα να αιτιολογεί την βίαιη πράξη του επικαλούμενος την αποκατάσταση της προσβεβλημένης τιμής της.

Στην πόλη οι κατηγορίες αυτές δεν καταργούνται, αλλά εμπλουτίζονται και μετασχηματίζεται το περιεχόμενό τους: Η ηθική και η τιμιότητα μιας γυναίκας συναρτώνται καταρχήν με τη συμπεριφορά της απέναντι στους άλλους, κυρίως τους γείτονες και τον σύντροφό της, με το πώς φαίνεται και όχι με το τι τυπικά είναι. Αρνητικές αξιολογικές κρίσεις αναφορικά με την «παράνομη» συμβίωση των γυναικών δεν απαντώνται. Για τις γυναίκες στην πόλη διατυπώνονται και οι μόνες καταθέσεις που πριν καταδικάσουν την επιλήψιμη συμπεριφορά επιδιώκουν να την κατανοήσουν.

Λόγοι και πρακτικές

Στις πόλεις η συνηθέστερη συνθήκη είναι οι σχέσεις γυναικών στην γειτονιά και κυρίως στην αυλή: Υποκαθιστώντας την απουσία της μάνας ή της αδελφής, η σπιτονοικοκυρά, η συγκάτοικος, η γειτόνισσα εμφανίζεται να προσφέρει συμπαράσταση και ευήκοον ους στη νεότερη και μόνη γυναίκα, καταδικάζοντας περισσότερο την κακομεταχείρισή της παρά την παράνομη συμβίωσή της.

Κουβέντες για τα «οικογενειακά» δεν έχουν μόνο οι γυναίκες μεταξύ τους: Μολονότι σπανιότερα, μάρτυρες καταθέτουν για άντρες που μιλούν για τις ιδιωτικές τους σχέσεις, διατυπώνουν τις υποψίες τους για τη γυναίκα τους και συζητούν για τις πιθανές ενέργειές τους.

Σε αντίθεση με την εθνογραφική απεικόνιση της οικογένειας που βρίσκεται σε συνεχή ανταγωνισμό με τον μη συγγενικό περίγυρό της και γι' αυτό κρατά ζηλότυπα τα μυστικά της, οι μαρτυρικές καταθέσεις αφήνουν να διαφανεί μια πιο ρευστή εικόνα για τις σχέσεις ανάμεσα στον ιδιωτικό χώρο του οίκου και τον δημόσιο χώρο της αυλής ή του χωριού.

Η αξία του «τα εν οίκω μη εν δήμω» δεν επιβεβαιώνεται με την ένταση που συχνά θεωρούμε δεδομένη και αυτό δεν μοιάζει να σχετίζεται μόνο με τις ακραίες καταστάσεις, οι οποίες παράγουν τις συγκεκριμένες μαρτυρικές καταθέσεις. Αν στο χωριό η ρευστότητα των ορίων ανάμεσα στον ιδιωτικό και τον δημόσιο χώρο σημαίνει μεγαλύτερη επιτήρηση και αυξανόμενο κίνδυνο έκθεσης για όλους όσοι εκτρέπονται από τις αναμενόμενες συμπεριφορές, στην αυλή μοιάζει να ευνοεί σχέσεις συμπαράστασης και αλληλεγγύης, αλλά και σύγκρουσης και ανταγωνισμού, που δεν στηρίζονται στην συγγένεια αλλά στις κοινές συνθήκες καθημερινότητας, στην ανθρώπινη εγγύτητα. Και στις δύο συνθήκες πάντως η διάσταση της «ιδιωτικότητας» παραμένει άνευ νοήματος για τα συγκεκριμένα κοινωνικά στρώματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

«Αι καρδίαι των κ. Ενόρκων»: συναισθήματα και αξίες στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης

Στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα εκείνο που χαρακτηρίζει κυρίως τα «εγκλήματα τιμής» είναι η κατάφωρη αντίφαση ανάμεσα σε αυτό που ισχυρίζονται οι δράστες ότι είναι και σε αυτό που πράγματι είναι: Πρόκειται για περιπτώσεις όπου άντρες σκοτώνουν τις αδερφές ή τις κόρες τους, «μ' όλη τη... συμπάθεια της κοινωνίας και με την προκαταβολική άδεια των κ.κ. ενόρκων»,

στην ουσία μόνο και μόνο για να προστατεύσουν το προσοδοφόρο επάγγελμα που αντιπροσωπεύει η συγγένεια μαζί τους, δηλαδή τις σχέσεις εξουσίας και εκμετάλλευσης που έχουν με τις γυναίκες συγγενείς τους!

Η αναφορά στους ενόρκους δεν είναι τυχαία. Το ορκωτό ποινικό σύστημα, που συνδέεται ιστορικά με την ιδιότητα του πολίτη, θεωρείται ότι εξασφαλίζει την εφαρμογή της «κρατούσης αντικειμενικής κοινωνικής ηθικής» μέσα από το ρόλο που αποδίδεται στους ενόρκους για τη διατύπωση της ετυμηγορίας επί των κακουργημάτων. Οι ένορκοι ως εκπρόσωποι του κοινωνικού σώματος, με την ετυμηγορία τους μεταφέρουν στην απονομή της δικαιοσύνης το «κοινό περί δικαίου αίσθημα». Η διάσταση αυτή μας φέρνει στην καρδιά της ποινικής διαχείρισης των «εγκλημάτων τιμής», εστιάζοντας πλέον στους **θεσμικούς παράγοντες** της ποινικής δίκης, **στους εισαγγελείς, τους δικαστές και τους ενόρκους,** καθώς και στις μεταξύ τους σχέσεις, σχέσεις συχνά ανταγωνιστικές.

Στο κεφάλαιο αυτό λοιπόν θα παρακολουθήσουμε τους λόγους που από διαφορετικές σκοπιές αμφισβητούν εκείνη την διάσταση της κοινωνική ηθικής που σχετίζεται με τα «εγκλήματα τιμής».

Οι λόγοι αυτοί πυκνώνουν κατά τη δεκαετία του ‘60 και αποκτούν καθαρότερο περιεχόμενο: Εναλλακτικοί ως προς την αντιμετώπιση της παράδοσης, αλλά αυταρχικοί στο περιεχόμενο του εκσυγχρονισμού που επαγγέλλονται, **αποσκοπούν στη συγκρότηση νέων πειθαρχιών και στη ρύθμιση της κοινωνικότητας «από τα πάνω».** Καταγράφουν από την άποψη αυτή με ενάργεια τη συγκυρία της μετεμφυλιακής περιόδου. Ωστόσο, η δεκαετία του ‘60 δεν χαρακτηρίζεται μόνο από την σχεδιασμένη προσπάθεια αλλαγής αντιλήψεων που θεωρούνται παρωχημένες. Συνοδεύεται επίσης από σαφή μείωση των πράξεων διαπροσωπικής βίας που αναγνωρίζονται ως «εγκλήματα τιμής», από την εμφάνιση και εξάπλωση άλλων μορφών διαπροσωπικής βίας, κυρίως μεταξύ αγνώστων και από την αυξανόμενη επιλογή εναλλακτικών μέσων για την αντιμετώπιση των περιστατικών που προσλαμβάνονται ως προσβολές τις τιμής. Λόγοι και πρακτικές επομένως συνδέονται άρρηκτα.

Η αμφισβήτηση της λογικής στην οποία στηρίζονται τα «εγκλήματα τιμής» συνεπάγεται την **αμφισβήτηση των συναισθημάτων** που σύμφωνα με τον δράστη προκάλεσε η προσβολή της τιμής του και που καταγράφονται στη βία της αντίδρασής του. Ακόμη καλύτερα, καλεί σε μια αλλαγή του «συναισθηματικού καθεστώτος» των κοινωνικών και των έμφυλων σχέσεων με τρόπο που αντιπαραθέτει τα **συναισθήματα με τον ορθολογισμό, τη βία με τον**

νόμο. Παραπέμπει δηλαδή σε μια πολιτική διαχείρισης των συναισθημάτων και κυρίως σε μια επανασημασιοδότηση των οικογενειακών σχέσεων.

Ποιό είναι όμως το περιεχόμενο της τιμής; Σύμφωνα με τους νομικούς η τιμή δεν ορίζεται πουθενά στο νόμο. Ποιά επομένως τιμή συμμερίζονται δράστες και ένορκοι; Από τις διαφορετικές απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά πηγάζουν δύο προβληματικές. Η πρώτη συνδέεται άμεσα με την εκτίμηση που έρχεται και επανέρχεται, ότι οι ένορκοι σε δίκες για «εγκλήματα τιμής» δείχνουν ιδιαίτερη επιείκεια προς τους δράστες. Η προσέγγιση αυτή θεωρεί την ισχύ του κώδικα της τιμής αρνητικό στοιχείο και ένδειξη οπισθοδρόμησης της ελληνικής κοινωνίας που απαιτεί άμεσες παρεμβάσεις.

Η δεύτερη προβληματική με την οποία εναλλάσσονται την ίδια περίοδο οι καταγγελίες κατά των ενόρκων για επιείκεια είναι ακριβώς αντίθετη: Υποστηρίζεται ότι τα «εγκλήματα τιμής» είναι πλέον σπάνια στην Ελλάδα επειδή έχουν αλλάξει οι αντιλήψεις για το περιεχόμενο της τιμής. Πιο, συγκεκριμένα, λέγεται ότι «τιμή» δεν θεωρείται πλέον, όπως παλαιότερα, συλλογική οικογενειακή υπόθεση, ταυτισμένη με την κοινωνική αξία των μελών της και άρα η προσβολή της δεν γίνεται πια γενεσιουργός βίαιων συναισθημάτων που μπορεί να οδηγήσουν στο έγκλημα. Τώρα-υποστηρίζεται- έχει αναπτυχθεί ένα νέο εξατομικευμένο περιεχόμενο της τιμής, που μολονότι εξακολουθεί να προσδιορίζεται από την δημόσια εικόνα, δίνει ωστόσο μεγαλύτερο βάρος στη συνείδηση από ότι στην γνώμη του κόσμου.

Συναισθήματα και ελαφρυντικά

Η σημασία των ελαφρυντικών περιστάσεων κατά την ποινική διαδικασία σημαίνει ότι στο επίκεντρο τίθεται η μελέτη της προσωπικότητας τόσο του δράστη όσο και του θύματος, ώστε να τεκμηριωθεί από τη μια η νομιμότητα του ενός να επικαλείται την προσβολή της τιμής του και από την άλλη η ευθύνη του δεύτερου για την τύχη του. Ο ποινικός νόμος προβλέπει εξαρχής τη συνθήκη αυτή: Διακρίνει την ανθρωποκτονία από πρόθεση, που τιμωρείται με ισόβια, από εκείνη που τελείται εν βρασμώ ψυχής και τιμωρείται με την ποινή της πρόσκαιρης κάθειρξης. Η ένταση του συναισθήματος καθορίζει επομένως το βαθμό καταλογισμού της πράξης στον δράστη άρα και την ποινή που του αναλογεί. Πώς κρίνεται όμως η ένταση αυτή των συναισθημάτων ή πώς αξιολογείται για ποιό κάθε φορά συναίσθημα πρόκειται;

Στην ευρωπαϊκή παράδοση της ποινικής δικαιοσύνης, όπως έχει αναλυθεί από τον Μισέλ Φουκώ, η μετατόπιση από την εκδίκηση στην τιμωρία

των ενόχων και συνακόλουθα από το έγκλημα στον εγκληματία συνδέεται άρρηκτα με την διαμόρφωση νέων πεδίων εξουσίας-γνώσης, στο επίκεντρο των οποίων βρίσκεται η προσωπικότητα του δράστη. Εγκληματολόγοι, ψυχίατροι, ιατροδικαστές και κάθε λογής εμπειρογνώμονες παρεμβαίνουν στο δικαστήριο και στη δική τους πραγματογνωμοσύνη για το άτομο του δράστη θα στηριχθεί η αναγνώριση ή η απόρριψη «ελαφρυντικών περιπτώσεων κατά την ετυμηγορία. Στο ελληνικό ποινικό σύστημα δεν απαιτείται αναγκαστικά παρέμβαση ψυχιάτρου. Το δικαστήριο μπορεί να κρίνει κατά πόσο μπορεί να υπάρχει βρασμός ψυχικής ορμής. Με περιορισμένη την παρέμβαση «εμπειρογνωμόνων», με ελάχιστα επομένως αναπτυγμένα τα πεδία «εξουσίας-γνώσης» που αλλού έχουν συγκροτηθεί ήδη από τον περασμένο αιώνα, στο ελληνικό ποινικό σύστημα ο ρόλος των ενόρκων αποκτά ιδιαίτερα μεγάλη βαρύτητα: εκείνοι καλούνται να αποφανθούν για τα ελαφρυντικά που προβάλλει ο δράστης.

Ένορκοι και επιείκεια

Οι ετυμηγορίες των ενόρκων σε υποθέσεις «εγκλημάτων τιμής» έρχονται στο προσκήνιο και με μια πρόσθετη αφορμή, τη νομοθετική ρύθμιση που δίνει στις γυναίκες το δικαίωμα να συμμετέχουν στα σώματα των ενόρκων(1954). Το κεντρικό ερώτημα αφορά την ικανότητα των γυναικών να κάνουν διάκριση μεταξύ οίκτου και δικαιοσύνης! Η δική τους συμμετοχή κινδυνεύει να καταστήσει τον θεσμό «έτι ευπαθέστερον». Το ζήτημα που τίθεται επομένως αφορά την σχέση του κάθε φύλου με τα συναισθήματα. Αφορά όμως εξίσου και την αντιπαράθεση του συναισθήματος με τον ορθολογισμό, εκείνον της επιστήμης και όχι του «κοινού νου». Η συμμετοχή των γυναικών στο σώμα των ενόρκων (τρείς στις δέκα) θα θεωρηθεί γενικά επιτυχής, μολονότι οι κατηγορίες για απαράδεκτη επιείκεια των ορκωτών δικαστηρίων θα συνεχιστούν αμείωτες. Η παροχή ίσων πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες το 1952 και 1953, από την οποία πηγάζει και η συζήτηση για τις γυναίκες-ενόρκους, δεν συνεπάγεται και ίσα αστικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Η τιμή ως βαρβαρότητα και ως πολιτισμός

Η οικογενειακή διάσταση της τιμής θεωρείται πλέον ξεπερασμένη. Αν ένα μέλος της οικογένειας δεν συμμορφώνεται με τις επιταγές της αξιοπρεπούς ζωής, η ντροπή δεν βαραίνει τον αρχηγό της αλλά αυτό το ίδιο. Το μόνο που χρειάζεται να κάνει η οικογένεια είναι να αποκόψει το «άρρωστο» μέλος της και

ξανά βρίσκει αυτόματα την θέση που δικαιούται στην κοινωνία. Η κυριότερη αλλαγή εντοπίζεται στη διεύρυνση της αντίληψης για το τι είναι ηθικό και τι ανήθικο, στην μεγαλύτερη ανεκτικότητα των ανθρώπων και στην περισσότερο εξατομικευμένη αποτίμηση της δημόσιας αξίας των προσώπων. Οι σύγχρονες αντιλήψεις είναι ενδεικτικές πολιτισμού, ενώ οι παλιές ,εκείνες που απαιτούσαν να ξεπλυθεί η προσβολή της τιμής στο αίμα, παραπέμπουν σε εποχές και συμπεριφορές απολίτιστες, βάρβαρες. Τώρα οι διενέξεις για την «προσβολή της τιμής» λύνονται στα δικαστήρια. Το κράτος αναλαμβάνει πλέον να ρυθμίσει τις κοινωνικές συγκρούσεις και τη διαπροσωπική βία που αυτές παράγουν. Η ίδια η «προσβολή της τιμής» εξάλλου έχει πλέον νέο νομικό περιεχόμενο. Ο νέος ποινικός κώδικας του 1950 περιλαμβάνει ολόκληρο χωριστό κεφάλαιο που αναφέρεται στα «εγκλήματα κατά της τιμής» και κωδικοποιεί σε ενιαίο τύπο εγκλημάτων τη δυσφήμιση, την εξύβριση και τη συκοφαντία.

Ηθικές αξίες και εγκληματικότητα

Το ζητούμενο λοιπόν είναι ο μετασχηματισμός των κοινωνικών αξιών στις νέες αστικές συνθήκες, έτσι ώστε να διευκολυνθεί και να ολοκληρωθεί η επιβολή της έννομης τάξης στις κοινωνικές σχέσεις. Όμως ο εξαστισμός, που συνιστά προϋπόθεση για την ανάπτυξη αυτών των νέων ηθικών αξιών, εγκυμονεί επίσης σοβαρούς ηθικούς κινδύνους και στο ατομικό και στο συλλογικό επίπεδο. Και κυρίως δημιουργεί συνθήκες για την εξάπλωση νέου τύπου διαπροσωπικής βίας, εκείνης που ανεβάζει τα επίπεδα της εγκληματικότητας και κυρίως στη νεολαία. Συνδέοντας την «εγκληματικότητα» με την «έκλυσιν των ηθών» και ανάγοντας και τις δύο σε δείκτες ανάπτυξης, οι λόγοι της περιόδου φέρουν στο επίκεντρο της ανάλυσής τους τις σχέσεις των φύλων.
Η εγκληματικότητα ταυτίζεται με την ελλιπή ηθική και αυτή με τη σειρά της με την επίφοβη γυναικεία σεξουαλικότητα. Πιο συγκεκριμένα, η «έκλυσης των ηθών», η «ηθική παρακμή» παραπέμπουν σχεδόν πάντοτε σε ανατροπή των παραδοσιακών σχέσεων μέσα στην οικογένεια και ανάμεσα στα φύλα, ανατροπή που αποδίδεται στον αστικό τρόπο ζωής και θεωρείται ο κυριότερος κίνδυνος που αντιπροσωπεύουν η νεωτερικότητα και η «πρόοδος». Η ηθική ταυτίζεται έτσι με τη σεξουαλική ηθική, και μάλιστα των νέων γυναικών, όπως δείχνουν οι αυξανόμενες αναφορές στις προγαμιαίες σχέσεις, στον ελεύθερο έρωτα, στην αγνότητα. Οι σχέσεις ανάμεσα στα φύλα γίνονται με τον τρόπο αυτό κεντρικός τρόπος αναπαράστασης της κρίσης της εποχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

«Έννοια ζώσα εν τη συνειδήσει του λαού»: επιστημονικές εννοιολογήσεις της τιμής

Οι δεκαετίες του ’50 και ’60 συμπίπτουν με την πρώτη συστηματική εμφάνιση των κοινωνικών επιστημών στην Ελλάδα.

Τα πορίσματα ερευνών των κοινωνικών επιστημών από άλλες χώρες για την Ελλάδα θα αποτελέσουν σημείο αναφοράς για τις μελέτες Ελλήνων κοινωνικών επιστημόνων κατά τις δεκαετίες του ’60 και ’70. Σε ορισμένες από αυτές τις μελέτες, εκείνες που προέρχονται κυρίως από τον αγγλοσαξονικό χώρο, η τιμή θα επανασημασιοδοτηθεί ως κεντρικό σημείο του αξιακού συστήματος της ελληνικής κοινωνίας και θα ταυτιστεί περισσότερο με το «φιλότιμο», κατασκευάζοντας, μέσω της αέναης αναπαραγωγής τους, ισχυρές και ανθεκτικές αναπαραστάσεις για τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής κοινωνίας.

Μέσα από σύνθετες διαδικασίες , οι επιστημονικοί λόγοι συγκροτούν εξουσία- γνώση με κανονιστικό χαρακτήρα και πειθαρχική επίδραση. Από τη μία μεριά, η «τάξη του λόγου» εντοπίζεται στο πεδίο της αναπαράστασης και συνδέεται με την παραγωγή αφαιρετικών εικόνων μέσα από τις οποίες η «πραγματικότητα» αποκτά σχήμα και νόημα που διαφοροποιούνται, από αυτά που είχε στο παρελθόν. Από την άλλη μεριά, η διαδικασία αυτή συνοδεύεται από την καθιέρωση θεσμών που εδραιώνουν τις αφαιρετικές αυτές εικόνες σε «λόγους αλήθειας», οι οποίοι διακρίνουν το σωστό από το λάθος, ταξινομούν τις κατηγορίες που καθιερώνουν πρακτικές. Η διαδικασία αυτή, που συνεπάγεται συνεχείς διαπραγματεύσεις και επαναδιαχωρισμούς ανάμεσα σε παλαιότερα και νεότερα είδη γνώσης, πρακτικών και θεσμών, συνιστά αυτό που έχει ονομαστεί «πολιτισμική διαμόρφωση» ή κατ’ άλλους διαδικασία «πολιτισμικής ομογενοποίησης». Σε αυτή τη διαδικασία, οι παλαιότερες αφαιρέσεις (αναπαραστάσεις, εικόνες νοηματοδότησης του κόσμου) δεν εξαφανίζονται, αλλά ενσωματώνονται σε ένα νέο εννοιολογικό πλαίσιο που μετασχηματίζει τις «αξιώσεις αλήθειας}, απαξιώνοντας τις προηγούμενες παραδοχές τους και προσδίδοντάς τους νέα χαρακτηριστικά.

Ακόμη περισσότερο από τις κοινωνικές επιστήμες στην προκείμενη

περίπτωση, την ανθρωπολογία και την κοινωνιολογία κατά τις πρώτες μετεμφυλιακές δεκαετίες στην Ελλάδα, η νομική επιστήμη και ειδικότερα το ποινικό δίκαιο, είναι εξ ορισμού γνώση- εξουσία καθώς θέτει ρητά και άμεσα τα πορίσματα της στην υπηρεσία της κρατικής εξουσίας με σκοπό τη διατήρηση της κοινωνικής ευταξίας, την καταστολή της «παράβασης». Συγχρόνως επεξεργάζεται και καλλιεργεί νοήματα των ατομικών πράξεων, απονέμοντάς τους ιδιότητες και χαρακτηριστικά που μεταφράζονται σε συγκεκριμένες ποινικές αποτιμήσεις. Από την άποψη αυτή, ο νομικός λόγος είναι ακόμη περισσότερο νομιμοποιητικός : είναι μάλιστα κατεξοχήν επιτελεστικός, καθώς δεν διαμορφώνει μόνο ισχυρές επιστημονικές εικόνες που σχηματοποιούν και ταξινομούν αφαιρετικά με πρόθεση να εξηγήσουν, να διαχωρίσουν και να αξιολογήσουν, εντέλει να πειθαρχήσουν, αλλά συνδέεται με την μετάφραση αυτών των αφαιρέσεων σε συγκεκριμένη και κεντρικά οργανωμένη δράση και παρέμβαση. Έτσι ο νομικός λόγος δρα με τη σειρά του διαμορφωτικά επάνω στις κοινωνικές σχέσεις. Στόχος της συγγραφέως είναι να παρακολουθήσει τους μετασχηματισμούς στις επιστημονικές εννοιολογήσεις της τιμής.

«Εγκλήματα κατά της τιμής» έναντι «εγκλημάτων δια λόγους τιμής»: αποχρώσεις με σημασία

Η επικύρωση του νέου Ποινικού Κώδικα το 1950 θα αποτελέσει την αφετηρία για την περιοδική εμφάνιση μελετών που πραγματεύονται το νέο κεφάλαιο των «εγκλημάτων κατά της τιμής». Το κεφάλαιο αυτό, αναφέρεται σε αδικήματα που παλαιότερα δεν αντιμετωπίζονταν συγκεντρωμένα, αλλά με ένα πλήθος διάσπαρτων ρυθμίσεων της ποινικής νομοθεσίας. Το ζήτημα μοιάζει να προκαλεί αμηχανία στους ποινικολόγους, καθώς ο νέος τίτλος τους αναγκάζει να διαπραγματευτούν μια έννοια, την «τιμή», που το περιεχόμενό της θεωρείται ότι δεν μπορεί και δεν πρέπει να οριστεί. Η ιδιαιτερότητα αυτή, η δυσκολία που υπάρχει σε οποιαδήποτε προσπάθεια να οριστεί συγκεκριμένα το περιεχόμενο της τιμής, τονίζεται στην αρχή κάθε σχετικής μελέτης. Σε κάθε περίπτωση πάντως, οι νομικοί αντιμετωπίζουν την τιμή που αναφέρεται στα «εγκλήματα κατά της τιμής» ως μια σημαντική ιδιότητα του ανθρώπου, συνώνυμη της κοινωνικής και ηθικής τους υπόστασης.

Πιο συγκεκριμένα, επαναλαμβάνεται συστηματικά ότι «ουδεμία νομοθεσία δεν δίδει ορισμόν της εννοίας της τιμής» καθώς «η τιμή, αποτελούσα κατεξοχήν έννοιαν ζώσαν εν τη συνειδήση του λαού, δεν θα έπρεπε να δεσμευθή εις τα άκαμπτα και οριστικά πλαίσια ενός δογματικού καθορισμού».

Η νομική επιφυλακτικότητα απέναντι στον ορισμό της τιμής σχετίζεται με δύο παραδοχές: αφενός την πολυσημία της και αφετέρου την αλλαγή των νοημάτων της μέσα στο χρόνο, κυρίως σε αναφορά με τη στενή συσχέτισή της με τη λεγόμενη «κοινωνική ηθική». Και τα δύο στοιχεία αφορούν αυτό που ονομάζεται «εξωνομικός χώρος». Εκεί θεωρείται ότι η τιμή χαρακτηρίζεται από πολλαπλότητα νοημάτων και εννοιών που επηρεάζουν και το νομικό περιεχόμενό της. Εντοπίζονται τρεις ομάδες σημασιών της τιμής που αναφέρονται σε ανθρώπους: εκείνες που αφορούν την εκδήλωση συναισθημάτων, εκείνες που αναφέρονται στην αναγνώριση ιδιοτήτων και εκείνες που παραπέμπουν στο λόγο ή την αιτία των συναισθημάτων ή της αναγνώρισης. Η τιμή είναι λοιπόν συγχρόνως υποκειμενική αίσθηση, κοινωνική αναγνώριση και σύμβολο.

Ο λόγος για τον οποίο προστατεύεται νομικά η τιμή είναι ότι σχετίζεται με την αξία του προσώπου, αποτελεί δηλαδή «κατ' εξοχήν ανθρώπινην ιδιότητα» καθώς ταυτίζεται με «την ηθικοκοινωνικήν υπόστασιν του ατόμου». Ως τέτοια, αφορά εξίσου τον καθένα. Από αυτή την άποψη δεν μπορεί να αναχθεί σε τοπικό χαρακτηριστικό ή σε ειδική αξία. Ο αντικειμενικός της χαρακτήρας τη διαφοροποιεί επίσης ρητά από το συναίσθημα. Έτσι διαφοροποιείται από την τιμή που είδαμε με αναφορά τα «εγκλήματα δια λόγους τιμής»: Δεν μπορεί να αναγορευθεί σε «ελληνικό χαρακτηριστικό», είτε θετικά είτε αρνητικά αξιολογημένο, αποδεσμεύεται από την ταύτισή της με την σεξουαλικότητα και τις έμφυλες συμπεριφορές, ενώ η προσβολή της παύει να αιτιολογεί την πρόκληση συναισθημάτων τόσο βίαιων που να οδηγούν στην άσκηση διαπροσωπικής βίας. Και πάνω από όλα, η τιμή αυτή είναι ατομικό και όχι

Υποσημείωση 1

Οι σημαντικότερες κριτικές που διατυπώθηκαν τη δεκαετία του '80 στο εσωτερικό της κοινωνικής ανθρωπολογίας σχετικά με το δίπολο τιμή / ντροπή και την ταύτισή του με τις μεσογειακές κοινωνίες αφορούν τα ακόλουθα ζητήματα: την ανεπάρκεια των όρων «τιμή» και «ντροπή» για να υποδηλώσουν ολόκληρη την νοηματική ποικιλία των αντίστοιχων ιθαγενών όρων, τη ρευστότητα μεταξύ «τιμής» και «φιλότιμου» και την καθοριστική επομένως σημασία των συμφραζομένων, την υπερβολική ταύτιση της έννοιας της τιμής με τους άντρες και τη συνεπαγόμενη αντιμετώπιση των γυναικών ως παθητικών υποκειμένων, την αμφισβήτηση της δυαδικής αντίθεσης μεταξύ «τιμής» και «ντροπής» σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα.

συλλογικό «έννομο αγαθό».

Για κάποιους, η τιμή είναι η ανώτερη κοινωνική αξία στις μεσογειακές κοινωνίες, εκείνη που καθορίζει την ιεραρχική τους δομή και εκείνη που περισσότερο συνεχίζεται και διατηρείται μέσα στο χρόνο. Τονίζεται μάλιστα ότι η κοινωνική αυτή αξία, «[τέμνοντας όλες τις άλλες κοινωνικές ταξινομήσεις χωρίζει τα κοινωνικά υποκείμενα σε δύο θεμελιώδεις κατηγορίες, εκείνες που έχουν τιμή και εκείνες που στερούνται τιμής». Η τιμή και η ντροπή θα εννοιολογηθούν σε αυτό το πλαίσιο ως «οι δύο πόλοι της [κοινωνικής] αξιολόγησης», ως αντιθετικές «καταστάσεις» με σαφή έμφυλη διάταξη: οι άντρες έχουν τιμή , ενώ οι γυναίκες έχουν ντροπή[1]. Με μέτρο την ιδανική αντρική συμπεριφορά, λοιπόν, η τιμή ενέχει « αγωνιστικές ιδιότητες», εκείνες που αντιπαραθέτουν μεταξύ τους τις οικογενειακές ομάδες, εξασφαλίζοντας συγχρόνως τη συνοχή στο εσωτερικό τους.

Υποστηρίζεται ότι στην Ελλάδα ισχύει μια «ελληνική αντίληψη για τον εαυτό» που αντιπαρατίθεται στη «δυτική αντίληψη για τον εαυτό» και θέτει προβλήματα στην ανάπτυξη της δημοκρατίας στο πλαίσιο του σύγχρονου έθνους-κράτους. Πιο συγκεκριμένα, ο «ελληνικός» εαυτός ορίζεται σε σχέση με την ομάδα και όχι ατομικά. Η αξία δηλαδή του εαυτού κρίνεται από την ικανότητα του κάθε προσώπου να ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις του απέναντι στην ομάδα υπαγωγής του. Όποιος αδυνατεί να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις αυτές, «ρεζιλεύεται» και «ντροπιάζεται». Έτσι η ντροπή δεν καταγράφει την παράβαση της ατομικής ευθύνης αλλά την αδυναμία των υποχρεώσεων απέναντι στην ομάδα.

Η κοινωνιολόγος Κωνσταντίνα Σαφίλιος-Ροτσάιλντ θα καταγράψει τις συνέπειες του εκσυγχρονισμού στις στάσεις και τις αξίες μέσα από το παράδειγμα των «εγκλημάτων τιμής». Σύμφωνα με τα πορίσματα της δράστες «εγκλημάτων τιμής» είναι εξίσου άνδρες και γυναίκες, μολονότι οι άνδρες κάνουν κυρίως φόνους, ενώ οι γυναίκες κυρίως τραυματισμούς. «Εγκλήματα τιμής» γίνονται εξίσου στον αγροτικό χώρο και στην πόλη, αλλά στην πόλη οι δράστες είναι συνήθως πρόσφατοι μετανάστες αγροτικής προέλευσης και ανήκουν στα λαϊκά στρώματα. Γράφει: «Φαίνεται ότι τα εγκλήματα «τιμής» τείνουν να είναι πιο συχνά μεταξύ ανθρώπων αγροτικής καταγωγής που συνήθως ακλουθούν παραδοσιακές αξίες και κανόνες όσον αφορά τους οικογενειακούς ρόλους και τη συμπεριφορά». Τα μόνα κοινωνικά στρώματα που δεν επικαλούνται την τιμή τους εμφανίζονται στην έρευνα ότι είναι τα αστικά μεσαία στρώματα, φορείς «νεωτερικών απόψεων».

Το φιλότιμο θα αναδειχθεί έτσι, για αρκετούς Έλληνες κοινωνικούς επιστήμονες, στην εκσυγχρονισμένη, αστική εκδοχή της τιμής, έννοια που αποδίδει την ιδιαιτερότητας της ελληνικής κοινωνίας τόσο ώστε δεν μπορεί να μεταφραστεί σε άλλη γλώσσα. Σε σχέση με τη μεσογειακή τιμή, το φιλότιμο παρουσιάζεται να δίνει μεγαλύτερη έμφαση στην ατομική δράση και να μην απαιτεί βία για την υπεράσπισή του, μολονότι ως γνώμονας ατομικής συμπεριφοράς διατηρεί τη σημασία της κοινωνικής αποτίμησης και τη συσχέτισή της με αναμενόμενους, έμφυλους, κοινωνικούς ρόλους. Ωστόσο εμφανίζεται συγχρόνως ως εν πολλοίς αποσεξουαλικοποιημένη έννοια καθώς δεν ταυτίζεται κατά κύριο λόγο με την προστασία της αρετής των γυναικών της οικογένειας. Διατηρεί πάντως την αναφορά στην οικογένεια ως θεμελιακή διάσταση.

Το φιλότιμο, λοιπόν, θα αναγορευτεί σε κατεξοχήν ελληνική κοινωνική αξία, εκείνη που τέμνει κάθετα τα κοινωνικά στρώματα και την κοινωνική προέλευση των ατόμων. Η οικογένεια θα θεωρηθεί ο κρίσιμος κοινωνικός πυρήνας που χρειάζεται να προσαρμοστεί θετικά στις νέες συνθήκες του **εξαστισμού, της καπιταλιστικής ανάπτυξης, της εξατομίκευσης και της αναδιαπραγμάτευσης των σχέσεων ανάμεσα στα φύλα.**

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κατά τη δεκαετία του ’60 τα εγκλήματα τιμής κάνουν όλο και πιο σπάνια την εμφάνισή τους στις στήλες των εφημερίδων. Η κίνηση είναι διπλή: Λιγοστεύουν σε σχέση με την δεκαετία του ’50 οι υποθέσεις που εισάγονται στην ειδησεογραφία με τον χαρακτηρισμό «έγκλημα δια λόγους τιμής» αλλά και εκείνες που δηλώνονται ευθέως ως τέτοιες. Μοιάζει σαν μέσα σε λιγότερο από δύο δεκαετίες ένα κοινωνικό φαινόμενο, τα «εγκλήματα τιμής», που οι εφημερίδες αντιμετώπιζαν ως αυτονόητο και δεδομένο, όχι μόνο να γίνεται σπάνιο αλλά επίσης να μοιάζει ξεπερασμένο και να ξενίζει τις λιγοστές φορές που εμφανίζεται. Η συχνότητα και ο τρόπος παρουσίασης των «εγκλημάτων

τιμής» στις στήλες των εφημερίδων δεν είναι η μόνη διαφορά ανάμεσα στην αρχή και στο τέλος της περιόδου. Κατά τη δεκαετία του '60 οι ποινές γίνονται πιο αυστηρές, οι δικαστές εξαντλούν συνηθέστερα τα ανώτατα όρια που ορίζει ο νόμος, ενώ τα ελαφρυντικά αναγνωρίζονται με μεγαλύτερη δυσκολία. Η τρίτη διαφορά ανάμεσα στην αρχή και στο τέλος της περιόδου που εξετάζουμε αφορά το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης όπως καταγράφεται στις αντιδράσεις του κοινού σε διάφορες ποινικές δίκες. Τη δεκαετία του '60 οι υποθέσεις που θα τραβήξουν ένα πολυάριθμο κοινό, το οποίο θα συνωστίζεται στην είσοδο του δικαστηρίου για να εξασφαλίσει μια θέση στους πάγκους δεν θα είναι πλέον τα αμφισβητούμενα «δράματα τιμής» αλλά τα «εγκλήματα πάθους» ή οι δίκες των περιβόητων «δράκων».

Πρόκειται για μια εξέλιξη που δεν μπορεί να ιδωθεί ανεξάρτητα από τους μετασχηματισμούς που καταγράψαμε στα προηγούμενα κεφάλαια στα διαφορετικά επίπεδα χρήσης της έννοιας της τιμής. Έχει κυρίως αμφισβητηθεί η οικογενειοκρατική και διαμεσολαβημένη διάσταση της τιμής εκείνη που συναρτάται με την ιεραρχική οργάνωση της συγγένειας και μετατρέπει την οποιαδήποτε προσβολή προς ένα μέλος της οικογένειας σε προσβολή του αρχηγού της. Πρόκειται για τη διάσταση εκείνη που νομιμοποιούσε έως τότε την άσκηση της διαπροσωπικής βίας καθώς τη θεωρούσε συνέπεια της ισχυρής συναισθηματικής διαταραχής που αναπόφευκτα προκαλούσε η προσβολή της τιμής. Η υπονόμευση έχει προέλθει κυρίως από «τα πάνω», από τους διάφορους επίσημους λόγους- δημοσιογράφων, νομικών, δικαστικών, αναλυτών- που συστηματικά και κατ' επανάληψη ταύτισαν καθ' όλη την διάρκεια της περιόδου το οικογενειοκρατικό περιεχόμενο της τιμής με την οπισθοδρόμηση, τη βαρβαρότητα και την υποκρισία μιας απαξιωμένης υπαίθρου. Ωστόσο, η υπονόμευση αυτή έχει επίσης συναντήσει και άλλες διαδικασίες λιγότερο συστηματικές και ελεγχόμενες, περισσότερο από «τα κάτω», εκείνες που συνοδεύουν τους ιδιαίτερους μετασχηματισμούς των δεκαετιών αυτών. Εκεί όπου συστηματικά ανιχνεύθηκαν και αποτιμήθηκαν με ποικίλους τρόπους οι μετασχηματισμοί της μετεμφυλιακής περιόδου είναι η οικογένεια, κατεξοχήν τόπος σύγκλισης όλων των παραμέτρων που σχετίζονται με τα «εγκλήματα τιμής». Σε κάθε περίπτωση, η ελληνική αστική οικογένεια καλείται να αντιμετωπίσει νέους κινδύνους και μα εκπληρώσει νέες προσδοκίες: Τους κινδύνους που γεννούν οι προκλήσεις της αστικής ζωής και τις προσδοκίες ενός νέου προτύπου. Όλοι συμφωνούν ότι στις νέες συνθήκες η «υγιής» οικογένεια αποτελεί την πρωταρχική προϋπόθεση προόδου και πολιτισμού και από την

άποψη αυτή είναι απαραίτητο να διατηρήσει την κεντρική της σημασία στη ζωή των ανθρώπων. Ωστόσο, οι σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της θα πρέπει πλέον να στηρίζονται στην αμοιβαία κατανόηση και αποδοχή και όχι πια στην επιβολή της βίαιης πατριαρχικής εξουσίας.

Το μέσο που θα αποτυπώσει πιο συστηματικά και πολύμορφα τις κοινωνικές ανακατατάξεις της μετεμφυλιακής περιόδου αλλά και τις διάχυτες ανησυχίες που προκαλεί η προσαρμογή της οικογένειας στις αστικές συνθήκες ζωής είναι ο κινηματογράφος της δεκαετίας του '60. Οι σύγχρονοι ερευνητές έχουν εντοπίσει τη διαφορά ανάμεσα στις ταινίες της δεκαετίας του '50 που δείχνουν σεβασμό στα παραδοσιακά ήθη και τις παραδοσιακές αξίες και σε εκείνες της επόμενης δεκαετίας όπου η παράδοση και κυρίως η ύπαιθρος απαξιώνονται καθώς ταυτίζονται με την οπισθοδρόμηση και τον επαρχιωτισμό. Καταγράφεται επίσης εξέλιξη όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο απεικονίζονται οι σχέσεις στην οικογένεια και ειδικότερα η κατασκευή του φύλου. Στη δεκαετία του '50 η προτεραιότητα των γυναικών ως συζύγων και μητέρων δεν αμφισβητείται πουθενά- εκείνες που διαφοροποιούνται από τα αποδεκτά γυναικεία πρότυπα φέρουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα ίδια με εκείνα που είδαμε να επανέρχονται στερεότυπα στις καταθέσεις των μαρτύρων στις δίκες για «εγκλήματα τιμής». Οι αναφορές σε αντισυμβατικές γυναικείες συμπεριφορές θεωρείται ότι περιορίζονται στις ταινίες της επόμενης δεκαετίας. Τώρα οι κινηματογραφικές ταινίες θεωρείται ότι καταγράφουν μια «γενικότερη κρίση αξιών», η οποία εικονογραφείται με την κρίση της αστικής οικογένειας. Ο ελληνικός κινηματογράφος ή τουλάχιστον ένα σημαντικό τμήμα των ταινιών, όχι μόνο δεν «παρασύρουν» τους θεατές τους στη «διαφθορά των ηθών», όπως είχαν κατηγορηθεί, αλλά αντίθετα στηλιτεύουν συστηματικά την «αστική παρακμή» και τη χαλάρωση του κοινωνικού ελέγχου». Από την άποψη αυτή, η αδιαμφισβήτητη έμφαση των ταινιών στον εξαστισμό, στην εικόνα της πόλης ως δυναμικής και αναπτυσσόμενης και στην περιθωριοποίηση του επαρχιώτη συμβαδίζει με μια διφορούμενη αποτίμηση αυτών των εξελίξεων, με αυτό που έχει θεωρηθεί κεντρικό στοιχείο της μεταπολεμικής περιόδου. Η απαξίωση της υπαίθρου, των πολιτισμικών της προτύπων και των κοινωνικών αξιών που τα συνοδεύουν υπήρξε συστατική διάσταση αυτής της διαδικασίας. Η ύπαιθρος θα αποτελέσει την ιδανική αρνητική μεταφορά για την ελληνική μετάβαση στη νεωτερικότητα.

Σε μια εποχή κατά την οποία η ατομική διαπροσωπική βία έχει επίπονα απονομιμοποιηθεί, ενώ το κράτος επιλαμβάνεται όλο και πιο συστηματικά να

διαχειριστεί όχι μόνο τις πολιτικές και κοινωνικές αντιθέσεις αλλά ακόμη και την ένταση των συναισθημάτων που γεννούν οι διαπροσωπικές συγκρούσεις, η ταύτιση της υπαίθρου με την βία θα συμβάλει αποφασιστικά στην απαξίωσή της. Στο εξής η βία παίρνει άλλο πρόσωπο, πιο διάχυτο, πιο αναπόφευκτο: Γίνεται δομική, απρόσωπη, η βία της μεγαλούπολης και του αστικού τρόπου ζωής- βία απέναντι στην οποία μόνο οι οικογενειακές σχέσεις μπορούν να προστατεύσουν, εξ' ου και η κεντρική σημασία που αποδίδεται στη διατήρηση της οικογένειας.

Ωστόσο εκείνο που φαίνεται να χαρακτηρίζει τις διαδικασίες αυτές και τους τρόπους με τους οποίους προσλαμβάνονται είναι περισσότερο από όλα η αντιφατικότητα. Αντιφατικότητα κυρίως των λόγων και των αποτιμήσεων. Στους λόγους για τους μετασχηματισμούς της περιόδου '50-'60, οι απόψεις συγκλίνουν ότι πιο πολύ από την τιμή η κοινωνική αξία που σταθερά χαρακτηρίζει και διαφοροποιεί την ελληνική κοινωνία είναι το φιλότιμο, δηλαδή «η ευαισθησία που έχει ένας άνδρας για την υπόληψή του αναφορικά με την τιμή του». Η έμφαση στο φιλότιμο παραπέμπει σε μια πιο εξατομικευμένη και λιγότερη διαμεσολαβημένη έννοια της τιμής από ό,τι παλαιότερα, που διατηρεί ωστόσο τις οικογενειακές της αναφορές. Αντιφατικότητα επίσης των ίδιων των πολιτισμικών μετασχηματισμών. Γιατί αν η οικογενειοκεντρική και διαμεσολαβημένη εννοιολόγηση της τιμής έχει αμφισβητηθεί, αν η διάχυσή της στο πιο εξατομικευμένο φιλότιμο αναγνωρίζεται ευρύτατα, αυτό δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι έχει αλλάξει η συσχετική αντίληψη για τον εαυτό, ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάζεται η ταυτότητα-ο ανδρισμός, η θηλυκότητα- κυρίως σε αναφορά με τον γάμο και την οικογένεια. Και αν το νέο πρότυπο οικογενειακών σχέσεων που προβάλλεται, διαφοροποιείται από το παραδοσιακό ως προς τον απόλυτο χαρακτήρα της αντρικής εξουσίας και την απόρριψη της βίας, αυτό δεν σημαίνει ότι νοείται και ως εξισωτικό: το νέο οικιακό μοντέλο ταυτότητας που διαμορφώνεται οργανώνει ιεραρχικές σχέσεις νέου τύπου.

Εντέλει, η ταύτιση της νεωτερικότητας με την καταδίκη της βίας και των παραδοσιακών πατριαρχικών σχέσεων, μολονότι καθόλου δεν σημαίνει την προώθηση κάποιας φανταστικής «ισότητας» στις κοινωνικές σχέσεις, σκιαγραφεί παρόλα αυτά μεγαλύτερα περιθώρια εξισωτικών ρυθμίσεων, οι οποίες διαμεσολαβώντας στο πεδίο μεταξύ της κεντρικής πολιτικής και της πολιτικής της καθημερινής ζωής, δημιουργούν νέες αντιφάσεις, νέες ευκαιρίες και νέες μορφές ιεραρχίας μέσα και έξω από την οικογένεια.

Εδώ τελειώνει η παρουσίαση του βιβλίου. Υπάρχουν διάφορα σημεία που θα μπορούσαμε να ασκήσουμε κριτική. Ένα από αυτά είναι το γεγονός ότι παρόλο τον υπότιτλο «Βία, συναισθήματα και αξίες στην μετεμφυλιακή ελλάδα» ουσιαστικά η Αβδελά δεν συνδέει το πολιτικό προσκήνιο με τα εγκλήματα τιμής τα οποία αναλύει. Επιπλέον, η προσέγγισή της αναφέρεται ιδιαίτερα σε πολιτισμικά φαινόμενα κάνοντας τα ζητήματα πιο σχετικά πράγμα που μπορεί να οδηγήσει σε μια αποπολιτικοποίηση των ζητημάτων που θίγει και που είναι σημαντικό για εμάς να αναδείξουμε. Μας έκανε σχεδόν εντύπωση πως η συγγραφέας παρά το γεγονός ότι πραγματεύεται ζητήματα έμφυλης βίας επιλέγει να μην ασχοληθεί με την επίδραση του φεμινιστικού κινήματος μέχρι την περίοδο εκείνη συμπυκνώνοντας όλο το φεμινιστικό κίνημα σε έναν αόριστο υπαινιγμό για μια υπονόμευση που προήλθε και από τα κάτω.

Παρόλο που το παρόν βιβλίο εισάγει πολλά θέματα προς συζήτηση, εμείς επιλέγουμε να βάλουμε κάποια σημεία στα οποία μας οδήγησε αυτή η ανάγνωση τα οποία έχουν να κάνουν με τη σημερινή συγκυρία και πιο άμεσα με της ζωές μας. Διερωτώμενες για τις σημερινές τεχνολογίες επιβολής της ετεροκανονικότητας θεωρήσαμε σημαντικό να αναδείξουμε το ζήτημα της ζήλειας, του slut-shaming (τσουλοντρόπιασμα) και της καταστολής της σεξουαλικότητας, καθώς θεωρούμε ότι συνδέονται τόσο με τους σημερινούς

Παρ' όλη την προσπάθεια που καταβάλουν οι φεμινιστικοί-queer λόγοι και αγώνες να αποδομήσουν της έμφυλες κατασκευές και να απονοηματοδοτήσουν τα δίπολα, αυτές συνεχίζουν να επαναδιατυπώνονται στέρεες και ανταγωνιστικές σε ότι αφορά τις έμφυλες σχέσεις στο πεδίο του κυρίαρχου λόγου. Έτσι συζητώντας γύρω από τα άρθρα που αναφέρονται στα εγκλήματα πάθους είναι δύσκολο να μην αναπαράγουμε το δίπολο άντρας/ γυναίκα γιατί τα άρθρα αναφέρονται σε σχέσεις που αναπαράγουν όλη την ετεροκανονική σχεσιακότητα.

κώδικες τιμής και ντροπής όσο και με τα «εγκλήματα πάθους». Θα προτείναμε η συζήτηση να εστιάσει εκεί.

Μέσα από το βιβλίο αυτό βρήκαμε εργαλεία που θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε τις γυναικοκτονίες που συμβαίνουν σήμερα. Συχνά συναντάμε τίτλους εφημερίδων που αναφέρονται σε «οικογενειακή τραγωδία» ή «έγκλημα πάθους» όταν το έγκλημα τελείται από έλληνες γιατί σε κάθε άλλη περίπτωση τα ρατσιστικά αντανακλαστικά επικεντρώνουν την προσοχή στην καταγωγή του δράστη. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις η αντιμετώπιση που έχουν οι γυναικοκτονίες είναι ότι παρουσιάζονται ως μεμονωμένα περιστατικά. Περιστατικά για τα οποία εμφανίζεται να ευθύνεται η ζήλεια ενός «υπερβολικού» άνδρα που αποτελεί την εξαίρεση και όχι ένα ολόκληρο σύστημα καλά δομημένο, η συστημική βία της πατριαρχίας που ασκείται καθημερινά στα σώματά μας τόσο με ορατούς όσο και με αόρατους τρόπους.

Οι γυναικοκτονίες έρχονται και αυτές ως εξαίρεση από την ευτυχισμένη οικογενειακή ζωή στα πλαίσια της ελληνικής οικογένειας. «Μα ήταν καλό παιδί, άριστος οικογενειάρχης». Ο λόγος των media και ο κοινωνικός περίγυρος καταφεύγουν στην επίρριψη των ευθυνών στις γυναίκες διατυπώνοντας: «Αυτή τον οδήγησε στο έγκλημα, εξαιτίας της θα περάσει τόσα χρόνια στην φυλακή, δεν άξιζε». Έτσι, επιτελεί τον εποπτικό του ρόλο. Αν τυχόν παρεκκλίνει κάποια από τις πατριαρχικές νόρμες, τότε έρχεται να επιρρίψει ευθύνες, να τιμωρήσει, να ντροπιάσει.

Ζήλεια μου, ζήλεια μου σαν την αγάπη είσαι τόσο δυνατή...

«Την ζήλευε παθολογικά», «τυφλώθηκε από τη ζήλεια του και τη σκότωσε»...

Είναι από τις ατάκες που συναντάμε ξανά και ξανά σε τίτλους εφημερίδων καθώς και από τις πολύ συχνές δικαιολογίες αντρών που ασκούν βία στις γυναίκες, συντρόφους, ερωμένες «τους» όποιας έντασης και αν είναι αυτή. Ωστόσο, αυτή η αόριστη «παθολογία» που περιγράφει τη ζήλεια, μας είναι πολύ γνώριμη.

Είναι η ζήλεια που υποδηλώνει την αντικειμενοποίηση των γυναικών καθώς επίσης και το ιδιοκτησιακό καθεστώς. «Η κοπέλα μου», «η δικιά μου», «η σχέση μου» κοκ είναι εκφράσεις που μας θυμίζουν πως μέσα σε μία πατριαρχικά δομημένη κοινωνία , ένα κομμάτι μας πρέπει να είναι πάντα αλλουνού και συνήθως ενός άντρα. Είναι εκφράσεις που υποδηλώνουν πως

οι γυναίκες υπάρχουν για να τις κατέχουν παρέα με τα σπίτια, τα αμάξια, τα λεφτά και ό,τι άλλο έχει η λίστα της αυτοπραγμάτωσης του άντρα που ξέρει να ορίζει με ποιο τρόπο θα υπάρχουμε παραδίπλα του.

Η ζήλεια που εγείρεται σαν συναίσθημα δεν υπάρχει στο κενό. Συνδέεται με πολλά ακόμα συναισθήματα όπως αυτό της αντρικής τιμής ή της γυναικείας ντροπής, με αισθήματα ανασφάλειας και υπεροχής. Τα συναισθήματα αυτά -τόσο ζωτικά για τη διατήρηση της πατριαρχίας, της ετεροκανονικότητας, του καπιταλισμού αλλά και τόσο αυτονόητα υπάρχουν στις σχέσεις που συνάπτουμε και μας διαμορφώνουν.

Η «ανδρική» ζήλεια συνεπάγεται για τις γυναίκες είτε το φόβο της βίας, είτε τη βία καθαυτή. Καλύτερα να το σηκώσουμε όταν μας τηλεφωνεί, καλύτερα να μας βρει σπίτι όταν γυρίσει. Είναι εκεί για να συντηρεί τη νόρμα της υποχρεωτικής μονογαμίας που μας κυνηγά προκειμένου να εξασφαλιστεί η αναπαραγωγή της καπιταλιστικής πυρηνικής οικογένειας και να δομεί σχέσεις χωρίς αυτονομία, σχέσεις εξαρτητικές, ανταλλακτικές και ιεραρχούμενες. Είναι εκεί για να επιβλέπει τα σώματα, τα βλέμματα, τις επιθυμίες, τα ρούχα και τις βόλτες μας, και φυσικά είναι εκεί για να δικαιολογεί την τιμωρία σε όσες αποκλίνουν από το μοτίβο αυτό και αντιστέκονται.

Η «γυναικεία» ζήλεια από την άλλη, δαιμονοποιείται. Γυναίκες χαρακτηρίζονται υστερικές, ανασφαλείς , κτητικές και γκρινιάρες , ο χαλκάς που εμποδίζει τους άντρες από την αυτονόητη επιτέλεση του κλασσικού αρσενικού που χρωστάει και ένα πέσιμο στις υπόλοιπες εκτός από τη «δικιά του». Γυναίκες που πρέπει να ζηλεύουν άλλες γυναίκες, μαθαίνουμε το μισογυνισμό κοιτώντας στον καθρέφτη και απαξιώνοντας άλλες.

ζηλεύω, ζηλεύω εσένα που αγαπάω και λατρεύω ζηλεύω...

Η ζήλεια ζει μέσα από την αντίφαση. Όλη αυτή η συνθήκη του καταναγκασμού νομιμοποιείται μιας και μεγαλώνοντας μαθαίνουμε ότι η ζήλεια στις σχέσεις που συνάπτουμε δεν είναι απλά επιθυμητή αλλά και η απόδειξη της πραγματικής «αγάπης» που κάποιος τρέφει για εμάς. Από τη μία «δέκα τρόποι για να τον κάνεις να ζηλέψει» και από την άλλη «η ζήλεια της τον έφτασε στα όρια του». Ένα μικρό μπαλάκι πινγκ -πονγκ σε δύο τοίχους καταπίεσης.

Κάποτε άφατη, κάποτε κρυμμένη σε κόμπους στο λαιμό και σε σφιγμένα στομάχια, κάποτε σε σπόντες και κάποτε σε οργή, η ζήλεια μας

εγγυάται έρωτες θεαματικούς αρκεί να τους χτίσουμε εσωτερικεύοντας ανεπάρκεια. Μας ακολουθεί πρόθυμα μην τυχόν και φτιάξουμε καθημερινότητες απαλλαγμένες από την κυριαρχία, μην τυχόν και ανακαλύψουμε τρόπους να επιθυμούμε αλλιώς. Κι όμως.

Ψάχνουμε τρόπους και σκαρφιζόμαστε σχέδια για σχέσεις τρυφερές, σχέσεις αλληλοσεβασμού, σχέσεις αλλόκοτες που να σέβονται τα όρια, τις ανάγκες και τις επιθυμίες μας . Και μέσα σε αυτό το πλαίσιο προσπαθούμε να διαχειριστούμε το όσα μας συμβαίνουν. Τα άγχη μας , τις αγωνίες μας, τις μικρές και μεγάλες μιζέριες της καθημερινότητας. Και ναι, ζηλεύουμε. Μιλάμε για τις ζήλειες μας, τις αμφισβητούμε, τις απορρίπτουμε, τις ξανανιώθουμε, συμφιλιωνόμαστε μαζί τους και απομακρυνόμαστε από αυτές όπως και όπου και όταν το έχουμε ανάγκη.

Έλεγχος και καταστολή της (γυναικείας) σεξουαλικότητας

Ένα ζήτημα που μπαίνει από το βιβλίο είναι η διαχείριση, η καταστολή και η τιμωρία της γυναικείας σεξουαλικότητας. Διακρίνουμε σε πολλά από τα κεφάλαια την προσπάθεια της κόρης ή της συζύγου να αποδεσμευτεί από την οικογενειακή επιταγή. Αντιμιλάει στον αδερφό, αδιαφορεί και υποτιμάει το λόγο του πατέρα. Φεύγει από το σπίτι, πηγαίνει στην αθήνα, βγαίνει σε νυχτερινά κέντρα. Η αυτονομία και η άρνηση της υπακοής συνεπάγεται προσβολή της τιμής του εκάστοτε προστάτη και άρα και την τιμωρία της μέχρι και την εσχάτη των ποινών. Ο έλεγχος και η καταστολή της σεξουαλικότητας αποτελεί διαρκώς ζητούμενο που ποικίλει ανάλογα με τον τόπο, τον χρόνο, τις πολιτικές και κοινωνικές συγκυρίες. Στη σημερινή συγκυρία μπορούμε να διακρίνουμε τον έλεγχο στους λόγους γύρω από τα εγκλήματα πάθους. Μπορούμε να τον διακρίνουμε στο λόγο γύρω από την ετεροκανονικότητα και την επιταγή της μητρότητας. Γύρω από την αποδοχή και την επιτυχία. Μπορούμε να τον διακρίνουμε στο λόγο γύρω από την ομοφοβία. Και δυστυχώς επειδή οι δεκαετίες στις οποίες αναφέρεται το βιβλίο δεν είναι και τόσο μακριά, πολλά επιχειρήματα, ατάκες και αντιλήψεις συνεχίζουν να είναι στοιχεία ενός συντηρητικού λόγου, με μια διαρκή προσπάθεια να πειθαρχήσουν τα σώματα στις ελληνικές πατροπαράδοτες αξίες.

Η ντροπή που πολλές γυναίκες πρέπει να νιώσουν για τη σεξουαλικότητά τους είναι ένα εργαλείο προς αυτήν την κατεύθυνση, ένα εργαλείο ελέγχου στα χέρια του κοινωνικού περίγυρου. Μπορεί να εκφέρεται από έναν κοντινό οικογενειακό κύκλο ή και να επιβάλλεται από τα media. Έχει εγκατασταθεί μέσα από κυρίαρχες αφηγήσεις σε σχέση με το ποιος και γιατί πρέπει να ντρέπεται. Η ντροπή συνοδεύεται με το φόβο της τιμωρίας που αντιστοιχεί με το «αδίκημα», το ηθικό ας πούμε αδίκημα. Η τιμωρία, είτε περικλείοντας σωματική βία, είτε χωρίς, συνδέεται με την απόρριψη από τους άλλους και με την περιθωριοποίηση.

Ενάντια στους κώδικες τιμής και αντρισμού
Δεν είμαι αδερφός, είμαι αδερφή

«Δεν τιμάς ρε τα παντελόνια που φοράς;», «πες ρε, έτσι αντρίκια», «στο λόγο της αντρικής μου τιμής»

Η «αντρική» τιμή, οι κώδικες, η προσβολή, η «αντρική» γλώσσα διαμορφώνουν μια δομή, ένα πλέγμα σχέσεων, έναν κοινό τόπο. Η «αντρική τιμή» απευθύνεται στην κυρίαρχη αρρενωπότητα είτε σαν πρόσωπο είτε σαν ιδέα. Απευθύνεται και προτρέπει προς ένα αρρενωπό, ετεροκανονικό μοτίβο, πρόθυμο να ασκήσει εξουσία, να περιφρουρήσει τα προνόμιά του, να πειθαρχήσει της αποκλίσεις, να συντηρήσει την ιεραρχία.

Η «αντρική τιμή» αναφέρεται σε μία κουλτούρα (κοινό νοηματικό πεδίο). Μία κουλτούρα που δεν αφορά μόνο την ανδρική κατασκευή/ επιτέλεση αλλά όλο το σχεσιακό πεδίο το οποίο συμπεριλαμβάνει: οικογενειακές σχέσεις, φιλικές και ερωτικές σχέσεις, εργασιακές σχέσεις. Αναφέρεται ακόμα και στο δημόσιο πεδίο όπου οι φορείς αυτής της κουλτούρας, κρίνουν, επιβάλλουν ή τιμωρούν όποια συμπεριφορά θεωρούν ότι τους προκαλεί ή τους προσβάλει. Κι ενώ τα «εγκλήματα δια λόγους τιμής» στον ελλαδικό χώρο έχουν φύγει από το προσκήνιο δεν είναι λίγοι οι ξυλοδαρμοί, οι προσβολές και η τρομοκρατία που ασκεί αυτή η τιμή και η αμφισβήτησή της.

Γίνεται φανερό πως η έννοια της τιμής και της ντροπής ενυπάρχει ακόμα στις σχέσεις και χρησιμοποιείται για την αιτιολόγηση της έμφυλης βίας. Η ντροπή που έχει τόσο βασικό ρόλο στην πειθάρχηση των σωμάτων και στην καταστολή της σεξουαλικότητας είναι αυτή που συναντάμε να ασκείται

καθημερινά μέσω του slut-shaming και γενικότερα της κουλτούρας του βιασμού.

Ας μιλήσουμε λοιπόν για την τσουλο-ντροπή...

Slut-shaming είναι η ταπείνωση, το ντρόπιασμα, η απαξίωση μιας γυναίκας επειδή έχει σεξουαλικές επιθυμίες, επειδή μιλάει για τη σεξουαλικότητά της ή επειδή κάνει σεξ με ένα, δύο ή παραπάνω άτομα. Είναι το αίσθημα ενοχής και κατωτερότητας που πολλές γυναίκες πρέπει να νιώσουμε ακούγοντας βρισιές αν δεν εκφράζουμε τη σεξουαλικότητά μας μέσα στα στενά ορισμένα πλαίσια της πατριαρχίας. Αν σκεφτόμαστε δηλαδή τις επιθυμίες μας και τις καύλες μας εκτός γάμου, αν μιλάμε για τα σεξ μας χωρίς τη χριστιανική «τρυφερότητα», αν κάνουμε σεξ έτσι απλά γιατί είναι Τρίτη και όχι για να κάνουμε παιδιά και να σώσουμε το είδος.

Ωστόσο μιας και η απαξίωση αυτή έχει τις ρίζες της στο μισογυνισμό, πολλές φορές γυναίκες αποκαλούνται τσούλες / τσόλια και τα συναφή χωρίς να συντρέχουν οι παραπάνω λόγοι. Ούτως ή άλλως ο μισογυνισμός δε χρειάζεται «λογικές» αιτίες. Χρειάζεται απλά να υπάρχει. Έτσι, αρκεί να δώσουμε λάθος ρέστα, να αργήσουμε σε κανένα φανάρι και να πούμε καμιά γνώμη αν τίθετη για να έρθουμε αντιμέτωπες με το slut-shaming, την υποτίμηση και τη βία που αυτό συνεπάγεται.

Για μια θέση στον ήλιο...

Εκτός από τους πολλούς άντρες που πρόθυμα αναλαμβάνουν το ρόλο αυτό, ορίζοντας ποιές θα είναι οι «σωστές κυρίες» και ποιές οι «σκάρτες» το ίδιο κάνουν και πολλές γυναίκες βρίζοντας άλλες γυναίκες. Σε αυτήν την περίπτωση το slut-shaming γίνεται ένας βασικός τρόπος να ανταγωνιζόμαστε η μία την άλλη με σκοπό την αντρική επιβεβαίωση που τόσο έχουμε μάθει να αποζητούμε. Επιπλέον, μέσα σε αυτό το κακό συγκείμενο πολλές γυναίκες υπενθυμίζουν στις εαυτές τους εσωτερικεύοντας και εξωτερικεύοντας μισογυνισμό πως η αξία των γυναικών είναι στενά συνδεδεμένη με την υποταγή τους σε μια πρέπουσα σεξουαλική ηθική.

Το πρωί κυρία και το βράδυ τσουλαρία!

Η γυναικεία σεξουαλικότητα διαμορφώνεται μέσα από αντικρουόμενες πατριαρχικές αξίες. Καταλαβαίνουμε πως σε ότι αφορά την εκδήλωση της

σεξουαλικότητας μας πρέπει να είμαστε τόσο όσο. Τόσο θελκτικές για την εξυπηρέτηση της στρέητ καύλας και όχι τόσο ανήθικες έτσι ώστε να την προκαλούμε. Τόσο κοντή η φούστα μας αλλά όχι και τόσο.

Τσουλοντροπή και κουλτούρα του βιασμού

Το να αποκαλείται κάποια υβριστικά/ υποτιμητικά τσούλα και εύκολη δεν είναι ούτε άκακο, ούτε αστείο. Το slut-shaming είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την κουλτούρα του βιασμού και τη γυναικεία κακοποίηση. Αφενός γυναίκες που κατηγορούνται ως τσούλες βιάζονται ακριβώς επειδή ο χαρακτηρισμός αυτός επιβεβαιώνει την σεξιστική αντίληψη ότι τα σώματά μας ανήκουν σε όλους και αφετέρου κανένας βιασμός δε συνέβη ποτέ μιας και μία τσούλα δε θα έλεγε ποτέ όχι! Αρκεί να βαφτιστούμε τσουλάκια για να εξαγριωθεί μαζί μας ο σύζυγος-σύντροφος- ο πατέρας κτλ, αρκεί αυτό για να μπορεί να μας εκμεταλλεύεται σεξουαλικά ο αφεντικός και ο συνεργάτης.

Και κάπως έτσι μπουχτίσαμε από χαρακτηρισμούς και γνώμες. Αγωνιζόμαστε για σώματα που θα αρχίζουν και θα τελειώνουν σε εμάς. Για εαυτές χωρίς διαμεσολάβηση, χωρίς ετεροκαθορισμούς, χωρίς ερμηνείες. Για να υπάρχουμε όπως ακριβώς θέλουμε, ολόκληρες και χωρίς ντροπή. Για σεξ μακριά από τις νόρμες της ετεροκανονικότητας, για σεξουαλικότητες χωρίς καταπίεση, για βαθιά ντεκολτέ, για μίνι φουστίστες. Για ζιβάγκο και φορμίτσες...

ΜΩΒ ΚΑΦΕΝΕΙΟ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2017

Βιβλιογραφία:
https://finallyfeminism101.wordpress.com/2010/04/04/what-is-slut-shaming/

Η Βικτώρια Θεοδώρου πρώην εξόριστη σε Χίο, Τρίκερι και Μακρόνησο από το 1948-1952, έγραφε: «Αν στον δεύτερο μεγάλο πόλεμο οι γυναίκες πήραμε τουφέκι και ανεβήκαμε στο βουνό, ήταν πιο πολύ για να κατακτήσουμε την ανεξαρτησία μας από πατέρες και αδερφούς. Να υπερασπιστούμε την τιμή μας όπως την βλέπαμε εμείς. Και να μην διασυρόμαστε όταν προσφέρουμε το σώμα μας στον έρωτά μας. Τότε κατά κάποιον τρόπο αναγνώρισαν τα δικαιώματά μας. Όμως μόλις τελείωσαν οι αγώνες, οι απελευθερωτικοί και οι κοινωνικοί, μας αφόπλισαν. Μας μάντρωσαν και πάλι στις αυλές και στα δωμάτια. Δεν μας χρειάζονταν πια για τα οράματα και τις φιλοδοξίες τους για την εξουσία. Μας πήραν εκείνα τα ονόματά μας, της φωτιάς και του ανέμου, τα δισύλλαβα, τα δυνατά, μας έδωσαν διπλά επίθετα, μας έκαναν «Κυρίες». (Καστρινάκη Α., Γυναίκες συγγραφείς 1940-1950: Το ταξίδι της ελευθερίας, σελ 128 από την μπροσούρα έθνος φύλο και γυναικεία κινήματα στην ελλάδα 1880-1949, fight back Ιούνιος 2017)

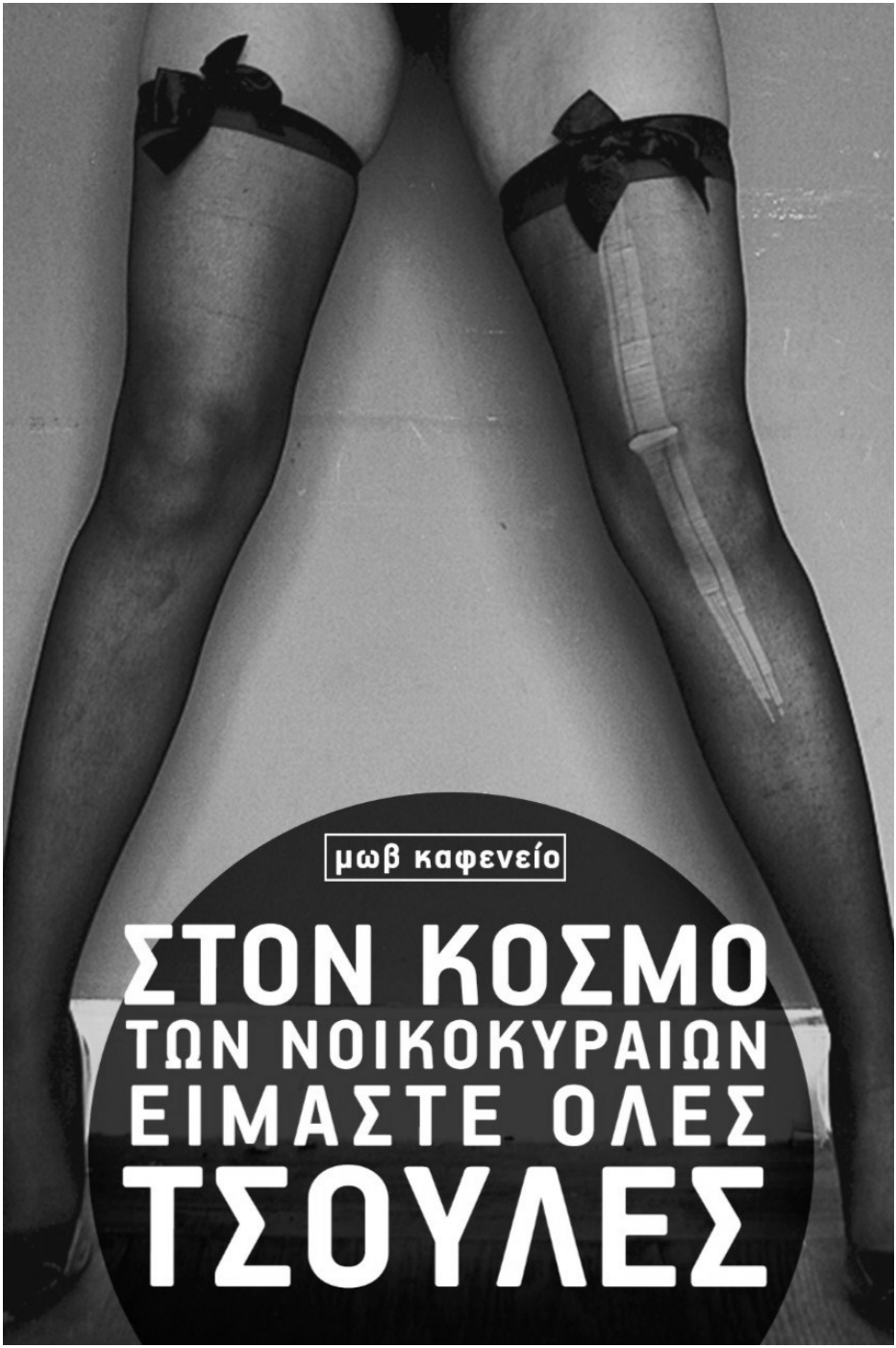

μωβ καφενείο

ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΑΙΩΝ ΕΙΜΑΣΤΕ ΟΛΕΣ ΤΣΟΥΛΕΣ